

Andrej Praprotnik.

(V spomin napisal dr. Fr. L.)

Ko smo dné 27. rožnika spremili Andreja Praprotnika na poslednji zemski poti, zdelo se nam je, kakor da se je od nas ločila lepa in srečna dôba našega narodnega življenja in delovanja. Saj je bil pokojni Praprotnik izmed glavnih delavcev in podpornikov naše narodne stvari v minuli dôbi poslednjih 50 let; saj je najbolje poznaval potrebe našega naroda, pa je tudi zanje deloval čisto in stanovitno.

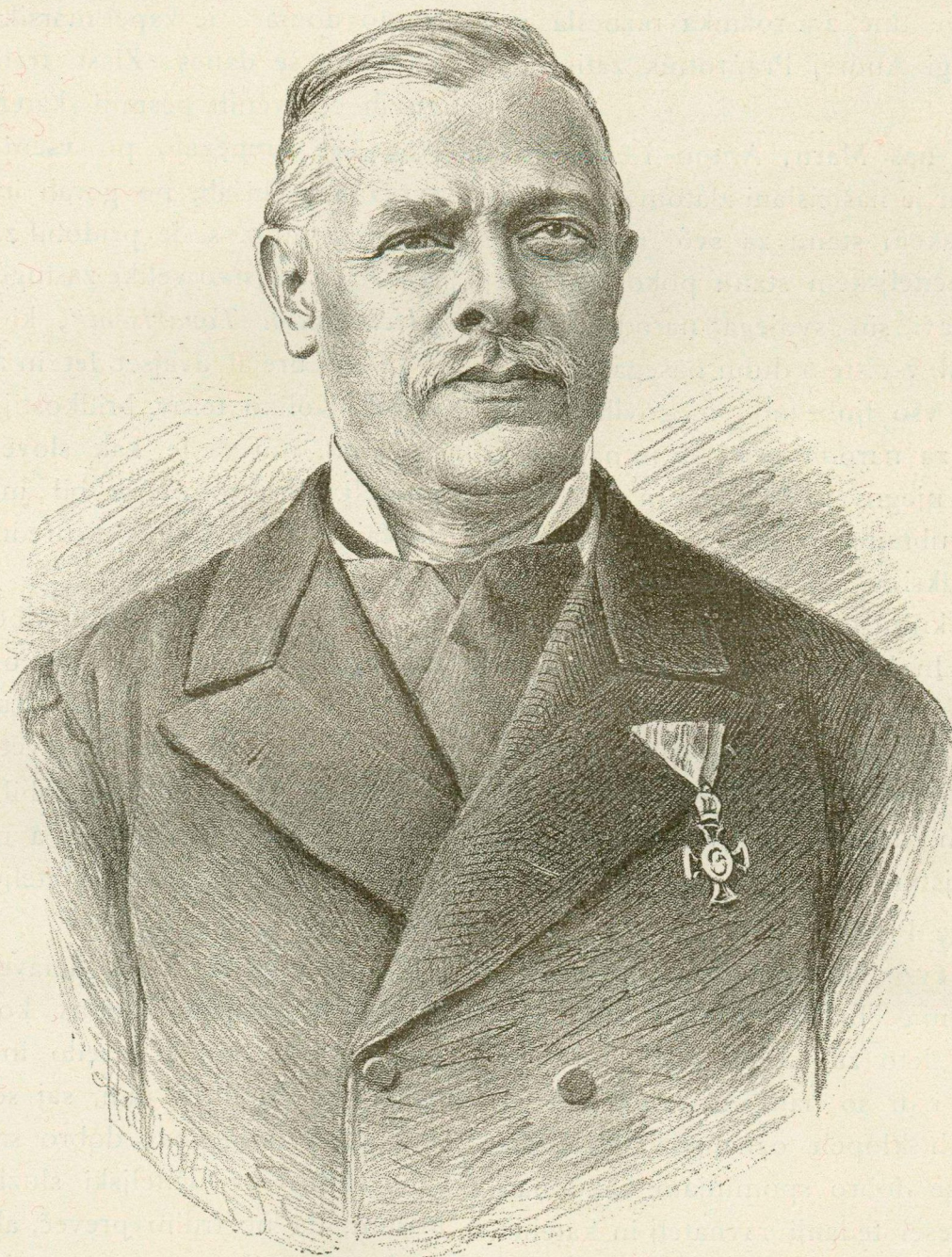
Stavimo mu sicer tu majhen spomenik, toda stavimo mu ga z odkritosrčno hvaležnostjo; morda nam pride na pomoč prijazna roka, da mu postavimo še boljšega.

Andrej Praprotnik se je rodil dné 9. listopada l. 1827. v Podbrezjah, kjer je bil njegov oče cerkvenik. Njegova vzgoja je bila jako dobra;

mati mu je vcepila v srce pobožnost, ki mu je ostala kot najlepša dota do smrti. Njegov

prvi župnik, domoljubni in goreči Pirc, poznejši misionar, bil je tudi Praprotnikov prvi učitelj, in drzemo se reči, prvi vzornik za poznejše življenje. Najbolj pa je odločil njegov poznejši stan stric Jak. Praprotnik, ki je bil učitelj v Št. Juriju pri Kranju in je vzel malega dečka k sebi. Že tukaj se je pripravljaval za učiteljski stan. Hodil je potem v šolo v Kranju in v Ljubljani, kjer se je leta 1843. posvetil učiteljskemu poklicu. Pripravljalnico učiteljsko je pohajal dve leti in potem

šel za učitelja v domači kraj, kjer je ostal tudi dve leti. Zatem je služboval v Kamni Gorici, Škofji Loki, na Dobrovi in naposled v Ljubljani

A Praprotnik

od l. 1858., kjer je ostal do svoje smrti. Od leta 1874. je bil stalni voditelj I. mestne šole, dokler ni l. 1890. stopil v pokoj.

Kdor je poznal poprej krepkega moža, ki se je častitljivo sukal v šoli in v pisarni, videl je kmalu potem, da ne bo dolgo: teža let je upognila njegovo telo, slabotno je pohajal po ljubljanskih ulicah; če si pa govoril ž njim, slišal si, kako votlo in težko pokašljeje. Zato se nismo čudili, ko se je dné 25. rožnika raznesla novica, da je blagi Andrej Praprotnik zatisnil za vselej oči.

Kar je bil naš Marn, Anton Lesar, Blaž Potočnik in kar je naš čislani zlatomašnik Luka Jeran v duhovskem stanu za svoj narod, to je bil v svojem učiteljskem stanu pokojni Andrej Praprotnik: pravi sin svojega naroda, ki je vstrajno deloval v čistem duhu našega ljudstva, oklepajoč se z vso ljubeznijo njegovih svetinj, vere in jezika, za narodni prosep in napredek. Prav zato je v njegovem življenju in delovanju vse tako lepo ubrano in soglasno, zato ga je vse ljubilo in odkritosrčno spoštovalo, prav zato bo ostal v naši kulturni zgodovini vedno v častnem spominu. In ker sem že imenoval Marna, naj še dostavim, da je on, ki je dobro poznal in cenil prave zasluge, izredno spoštoval Praprotnika, vedno ga omenjal z veseljem in nekakim ponosom, in mu bil tudi udan v resničnem prijateljstvu.

Prve zasluge Praprotnikove so zasluge za narodno šolstvo. Na tem polju je bilo treba dobrih učnih knjig. In Praprotnik jih je oskrboval, dejal bi, leto za letom. „*Spisje*“, „*Abe-cednik*“, *berila* i. dr. so nam malim učencem že na prvih šolskih klopéh oznanjala Praprotnikovo ime. Še se dobro spominjam, kako nam je l. 1869. prinesel tedanji ravnatelj in katehet, sedanji župnik gosp. J. J. v šolo „*Slovensko slovnico za pervence*“ Praprotnikovo, kako se je njegovo oko svetilo in je njegovo lice žarelo od veselja, ko nam je razkladal slovenščino v 4. razredu ljudske šole po tej slovnici. In kako smo je bili učenci veseli! Rad priznavam, da mi je prav ta slovnica vzbudila veselje do slovenščine in mi pokazala pot do trdnega znanja. Zlasti odtlej sem tudi posebno še čislal Praprotnika.

Pa tudi na polju mladinskega zabavnega in sploh zabavnega in poučnega slovenskega slovstva je pridno deloval Praprotnik in izdal v ta namen trojni „*Darek pridni mladosti*“, „*Koledar slovenski*“, in objavil spiske semtertje po listih in berilih.

Praprotnik je bil tudi pesnik. Ni se sicer nikdar povzdignil do posebno visokih mislij, tudi si ni prizadeval za pesniško slavo, a ljubko in po domače je zapel marsikatero pesmico, ki je znana še danes. Zlasti treba to reči o njegovih cerkvenih pesmih, katerih nekatere, Marijine, se prepevajo po vsem Slovenskem po cerkvah in hišah, po gorah in dolinah.

Praprotnik si je pridobil za slovensko slovstvo in učiteljstvo velike zasluge s svojim listom, „*Učiteljskim Tovarišem*“, ki ga je ustanovil l. 1861., urejal dvajset let in zanj tudi mnogo spisal. Koliko težav, bridkostij in skrbij je imel pri listu, umeva le kak slovenski urednik ali pisatelj. Praprotnik je bil miren in vstrajen značaj, zato je tudi kot urednik deloval tako vstrajno.

Koliko je deloval kot odbornik in predsednik pri raznih društvih, ne opisujemo v tem kratkem pregledu. Poleg drugega je bil od l. 1870. ud c. kr. šolskega sveta za Kranjsko.

Andrej Praprotnik je dobil za svoje obilno delo marsikako priznanje, a najbolj je razveselil njega in njegove prijatelje leta 1883. zlati križec za zasluge.

A mož ni bil samo delaven za svoj narod v javnosti s spisi, ampak kot dober in mil učitelj v šoli z besedo in vzgledom. Vsi učenci so ga imeli radi, saj se mu je razodevalo na licu njegovo dobro srce. Pa tudi njegovi tovariši v učiteljski službi so ga ljubili. Mislim, da ne trdim preveč, ako pravim, da ni imel sovražnika.

Bil je vseskozi tudi dober družinski oče, ki je svoje otroke vzgajal v duhu svoje matere. Pobožnost in veselje do učiteljskega stanú je vcepil vsem otrokom, oziroma hčeram v srce; le hčere namreč so preživele svojega očeta.

Kakor je lepo živel, tako je tudi lepo umrl. Ne vemo, ali bi ga imenovali bolj srečnega ali bolj velikega, če se oziramo na tako življenje in tako smrt. Zares, bil je vzor slovenskega

učitelja, in takemu veljaj naša ljubezen, naše najudanejše spoštovanje.

Najboljši slovstven spomenik je postavil še živemu Praprotniku naš nepozabni Marn v „Jezičniku“ XIX. l. 1891., str. 9—25. V tem so naštetni natančno vsi njegovi spisi in je označena njihova vsebina. Ob njegovi smrti pa ga je najlepše, najresničnejše poslavil „Učiteljski Tovariš“ v 14. številki, kjer je objavil njegov dnevnik, segajoč do leta 1884., in njegovo sliko. Spominjali so se ga žalno vsi slovenski listi in ljubljanska šolska poročila.

O malokaterem človeku se sme reči, kar trdimo o pokojnem Andreju Praprotniku, da je bil po svetopisemskih besedah ljub Bogu in ljudem.

Naposled podajemo po „Jezičnik“-u pregled Praprotnikovega slovstvenega delovanja.

1. Začetki, poskusi, sestavki v vezani in nevezani besedi v Navratilovem „Vedežu“ l. 1848. in 1849., v „Sloveniji“ l. 1849.; njegove proizvode so objavljale tudi „Drobtince“ l. 1850., „Slovenska Bčela“ l. 1851., 1852., 1853.; „Šolski Prijatelj“ posebno obilo spisov in spiskov: l. 1852., 1853., 1854., 1855., 1856.; „Glasnik slovenskega slovstva“ l. 1854. ima nekaj pesmic; mnogo je dopisoval v „Danico“ kakor tudi v „Novice“.

2. *Spisje za slovensko mladino.* Spisal And. Praprotnik, učenik. V Ljubljani 1852. 8°. II. natisek je izšel popravljen in pomnožen l. 1866., III. leta 1873., IV. l. 1881., V. l. 1887.

3. *Slovenski abecednik* l. 1856.

4. *Pervo in drugo Berilo za slovenske šole* l. 1857.

5. *Pesmi, cerkvene in druge.* Zložil Andrej Praprotnik, učenik. V Ljubljani 1856. 8°. Str. 140.

6. *Koledar Slovenski za navadno leto 1858.* Dal A. Praprotnik. Tretji tečaj. V Ljubljani.

7—9. *Darek pridni mladosti*, podelil Andrej Praprotnik, učenik. Z nekaterimi podobnicami. Pervi zvezek. V Ljubljani 1861. 16°. Str. 136. — Drugi zvezek. V Ljubljani 1863. Str. 134. — Tretji zvezek. V Ljubljani 1864. Str. 135.

10. *Svete pesmi za šolsko mladost.* Nabral in na svitlo dal A. Praprotnik. V Ljubljani 1864. 16°. Str. 140. II. natisek l. 1869., III. l. 1873.

11. *Marija naša Pomočnica* in šopek duhovnih cvetic, molitvic in pesmic, posvečen milostivi Devici Mariji, češčeni na Brezjah na Gorenjskem. Spisal A. P. V Ljubljani 1866. 8°. Str. 455.

12—14. *Palček.* Koledar za leto 1866. Dal Andrej Praprotnik. Jednako za l. 1867 in 1868.

15. *Slovenski Abecednik* za prvi razred ljudskih šol. 1868.

16. *Slovensko-nemški Abecednik.* 1869.

17. *Slovenska Slovnica za pervence.* Spisal Andrej Praprotnik, učitelj. V Ljubljani 1869. 8°. Str. 94.

18. *Učiteljski koledar za navadno leto 1871.* Izdalo učiteljsko društvo za Kranjsko. Vredil Andrej Praprotnik. V Ljubljani.

19. *Dr. Lovro Toman.* Založila in izdala Mat. Slov. V Ljubljani 1876. 8°. Str. 180.

20. *Slovenski Spisovnik*, svetovalec v vseh pisarskih opravilih. Spisal Andrej Praprotnik. Izdala in založila Družba sv. Mohora. V Celovcu 1879. 8°. Str. 372.

21. *Abecednik* za slovenske ljudske šole. Sestavil Andrej Praprotnik, nadučitelj in voditelj I. m. peterorazredni deški ljudski šoli v Ljubljani.

22. *Učiteljski Tovariš*, katerega lista je uredil dvajset letnikov.

Odkletje.

Leži, leži gozdič prostrán,
Prostrán gozdič, gozdič temán;
V njem bukov je in hrastov les,
In vitke jelke, smreke vmes.
V gozdič ta ne prodrè nikdár
Z nebá goreči solnčni žar.
V gozdiča sredi jasa je,
In v jasi čuda krasa je:
Tu virčki žuboreč tekó,
In bujno trave tu rastó,
Tu cvete čarobjni cvet,
Sèm zbira se ptice pet.
V to bujno jaso, v mlado rast
Prihaja srnica se past.

Po trati tu paševa se,
Pri virčku ohlajeva se.
In često lovec jo sledí,
Sledí jo pač, a ne dobí.
Ko bliska bi zažaril kres,
Zgubi žival se v temni les.
Ne bode lovec je ujel,
Če tudi proži lok in strel.
Žival morilni strel pozná,
In usmrtiti se ne dá.
Med lovci pa je pripoved,
Ki srne té poznajo sled,
Da srna deva bila je,
Se z godcem zaročila je.

A trda mati htela ni,
Da godca vzame njena hči;
Prekolne mati svojo hčer —
In hči postane divja zver,
Postane srna, steče v log,
Potiče v šumi se okrog . . .
Le godec devo bo odklel,
Odkleto si za ženko vzal.

Pa pride godec neki dan,
To čuvši, ide v les temán,
In plazi v les do jase se,
Kjer brhka srna pase se:
Kakó je zala, oh kakó,
Kakó žarí se jej okó!
„Da, moja bode!“ godec dé,
„In naj veljá, karkoli že.“
Ni pred zverjadjo godca strah,
Pod bukev belo sede v mah,
Na strune lahno dene lok,
Čarobna godba vrè spod rok.
In vrè mu lahno, vrè miló,
Da ni še nikdar mu takó;
Polahko s prva, jače zmir
Drsi po strunah ločji tir;
Kot bi iz raja čul se spev,
Stoterno vrača les odmev,
Da sluša slavec in strnad
V grmičju v jasi sred livad;
Škrjanec lozni ne žgoli,
In ptičja družba vsa molči.
Okrog in krog tišina je,
Očarana zverina je.
Nič ne šepeče listje z vej,
Ko gode godec še naprej;
Celó v studencu bistri val,
Da sluša godbo, je obstal.
Sedaj zapoje godec vmes,
In godba, spev odmeva v les:
„Oj srnica, ne pasi se,
Ne mudí v travah v jasi se!
Le godbi moji prisluškuj,
In čuj, kaj pojem, čuj me, čuj!
Oj tebi, srnica, igram,
Že dolgo, dolgo te poznam.
Jaz nimam puške, srnica,
Svinčenega ne zrnica.
Imam le goslice in lok
In zate dvoje zvestih rok.
Oj pridi, da te bom otel,
Ki matere te srd proklel.
Naj temna je prokletstva noč,
Ljubezen ima višjo moč;
Če mati te zakleti smé,
Tvoj godec te odkleti vé.
Oj pridi, srečna boš odslej,
In s tábo srečen jaz, kot prej —!“
In dvigne plaha se živál,

Brhko preskoči virčka val,
In dviga se in niža se,
Po bujnih travah bliža se.
Počasi gre naprej, naprej
Do godca v senco lozkih vej,
In ljubko godca zrè in zrè,
In sluša godbo, uha pnè —
In legne h godcu v sivi mah
In liže z nog mu znoj in prah.
A godec gode še naprej,
Mileje gode, kot doslej,
Mileje gode, poje vmes,
Da čara ptice, čara les:
Opeva mladih let radost,
Ljubezni prve moč, sladkost;
Ljubavi strte strah in jok
Izvablja mu iz goslij lok.
Privreva pesem iz srcá,
In gode, kar le vé in zná.
Več plaha srnica mu ni,
Sè solznimi ga zrè očmi;
In bolj ga sluša, bolj ga zrè,
Bolj jej srcé za godca mrè.
Tri strune strgal, strl je lok,
A goslij še ne dá iz rok.
In gode, gode, ne nehá,
Na zadnjo struno še brenkljá,
Brenkljá, da prsti ga bolé
In izza nohtov krvavé;
In poje, poje, da že kri
Iz prsij mu in ust kipi —
Oblíže srna mu rokó,
Na godca nasloni glavó,
In tik leží, na njem sloní,
Na strani godčevi zaspí.
In godec gode in igrá,
Da zadnja struna odnehá;
In poje vedno bolj lahnó,
Lahnó, mirnó, na pol glasnó.
In ko večerni vgaša sev,
Umira godcu v prsih spev,
Tik vitke srnice zaspí,
Ko nočne sove mrak budi.
Oba objema sen sladák,
Ko ziblje v vejah ptice mrak.
Kaj sanjata tu srci dvé,
Nikdo ne zná, nikdo ne vé?
Onadvá znata le samá,
In Bog nebeški vrh nebá. — —

Zarana pride lovec v gaj,
Dospè pod bukev v jase kraj:
Pod bukvo najde zlomljen lok,
Na goslih sled krvi iz rok —
Tam onkraj jase pa deklè
Za godcem-možem v šumo spè.
Prispejo lovci, še prežéč
Po srnici, a ni je več. — —

I. ZARJA SLAVE.

(Drama v petih dejanjih.)

Peto dejanje.

Beč. — Kraljev dvor. — Soba.

1. prizor.

Kacijanar. Jetničarji.

Prvi jetničar.

Hè, gospod! Dajte nam, dajte! Žejni smo. Nismo še dosti pili.

Drugi.

Kako se nam smilite, gospod! Tako mi duše, življenje bi rad za vas dal, da je kdo hoče, to moje ničevo življenje.

Kacijanar.

Bodite mirni! Govorite tiho!

Tretji.

Gospoda grofa ni doma. Mi smo danes grofje. Za... kaj bi jaz ne bil enkrat grof! Žejen sem. (Opoteče se.)

Prvi.

Gospod! Še vina! Še zlatov! Žejen sem kakor prah, in jezik mi lepi na nebu.

Kacijanar.

Tu zopet vzemi vsak po jeden zlat!
Na moje zdravje pijte zadnjo kupo.
Ne boste dolgo ga na moje zdravje;
Ker smrtna sodba me zadene kmalu.

Drugi.

O gospod baron! Kako so ljudje neusmiljeni. Vi pak ste tako dobri, tako dobri...

Kacijanar.

Le pojdite iz ječe! Zadnje svoje ure
Preživel rad bi sam. Bodite mirni!

Prvi.

Pojdimo, pojdimo! Hè, vina, brate, vina
zdaj prinesi!

Kacijanar.

Pazite, da vas kdo ne iznenadi
Od činovnikov ali dvornih móž.

(Opotekajoč se odidejo.)

2. prizor.

Kacijanar.

(Sede k mizi in se uprè na roko.)

Na levi petje:

Zlata Hispanija,
Solnčnati svét!
Zlata ti zibelka
Lepih deklét!

Rožne jim ustnice,
Črne oči . . .

(Smeh, vedno tišje in redkejšje govorjenje.)

Kacijanar.

Moj sklep je trden zdaj in neomajen.
Poskusil vsa sem pota, vsa zastonj.
Na zadnjo moram zdaj kreniti pot.
In ako nečem — moram v smrt gotovo.
Po udih še mi teče živa kri,
In krepke kite sklepajo mi ude.
Moj duh je pač potr, toda čuječen,
Še bodem sekal po glavah sovražnih,
Moči se moške meni škoda zdi.
Besede mehke niso nič pomogle,
Pomore torej naj dejanje krepko.
Kdo vé, kaj v sebi skriva mi bodočnost.
Potreben kralju svojemu bom zopet,
Kadà razvijem prejšnjo svojo moč
In strèm sovražne sile vse države.
Poklonim, posvetim vladarju službo,
Todà zaupal mu ne bom tako,
Kot svoje dni. Poznam ga zdaj globoko,
In ne prepozno, upam, ne prepozno.

3. prizor.

Prejšnji. Jetničar.

Jetničar.

Gospod, go . . . spod! Jaz nisem pijan, a drugi so vsi pijani. Spé. Ležé . . . kakor vehe so opojeni. Jaz vas milujem. Jaz sam. Kdo hoče, káj . . . vam . . . ?

Kacijanar.

Le pojdi k drugom! Ti si tudi truden.
Jaz moram biti sam. — Pokoren bodi.

(Jetničar odide in pade za prizoriščem.)

Kacijanar.

(Gre k nasprotnim vratom.)

Jurij!

4. prizor.

Kacijanar. Jurij.

Jurij.

Gospod, težko sem dôšel, vendar sem.
Nihče me ni opazil.

Kacijanar.

Dobro! Hvala!

Jetničarji že spé od vina trudni.
Toda previdna vendar le bodiva.

(Gre k mizi in vzame pismo.)

Tu imaš pismo. Spravi je takoj
Globoko v nedrije in précej nesi
Gospodu Eytzingu in hčeri moji!
Kar tam nadalje ti zapovedó,
Naredi! Zopet prideš sém do mene!

Jurij.

In ako mi prestreže kdo vaš list?
V veliko sem nevarnost se napotil.

Kacijanar.

Ne boj se, Jurij! In žrtvuj se zame!
Doslej si bil mi zvest, kot nihče drugi.
Sicer zastonj mi tega ne storiš.
Bogastva ti obetam, ne plačila,
Kadàr se mi posreči, kar namerjam.

Jurij.

O vse storim, o vse storim za vas.
Za vami grem, če treba, v smrt, v prepäd.

Kacijanar.

Takó! Le pojdi in krog sebe glej!
Menih obišče me; morda te sreča;
Pozval sem ga in govoriti moram
O važni stvari tudi ž njim še dnes.
Na svidenje in varno hodi!

Jurij.

Srečno!

5. prizor.

Kacijanar.

In zdaj še pismi dve na Ferdinanda.
(Gre k mizi in ji vzame.)

Poslednji dvé — tako gotovo, kakor
V nebesih Bog živi. Morda celó
Poslednje pismo že sem odposlal.

Jaz storil svojo sem dolžnost povsem.
Ponujam več mu, nego sam imam.
Če tudi ta ponudba ga ne gane — —
Moj beg je opravičen pred vsem svetom.
Menih prihaja — zadnja lista prejme.

6. prizor.

Kacijanar. Menih.

Menih.

Gospod baron, pokoren sem služabnik.
Kakó vam je pri srcu? Le pogum!

Kacijanar.

Prinesel vas je Bog. Jaz sem udan.

Menih.

Takó je prav. Bodite le udani!
Če Bog je z nami, kdo je zoper nas?
In vi ste prave vere kristijan,
In Luter ni vas zvabil v svoje mreže
Ni famulus njegov — vaš Primož Trubar,
Ki neki mu preti izgnanstvo zdaj.

Kacijanar.

Do vas imam iskreno prošnjo danes.

Menih.

Povejte jo! Kar morem, rad storim.

Kacijanar.

Do kralja spet sem pisal lista dva,
In rad bi mu iz ječe ju poslal.
Zato vas prosim, da ju vi nesite!
A kralja ni doma. Pred tremi dnevi
Napotil se je v Prago k zborovanju
Stanóv deželnih. To sem čul po strani.
Predajte torej pismi Eytzingu,
Gospodu Krištofu, ki pojde tudi
Za kraljem v Prago. On naj izroči
Vladarju pismi té vsebine nujne.

Menih.

Zanesite se lahko, da storim
Čim preje, česar ste me zaprosili.

(Vzame pismi.)

Kacijanar.

Mudi se. Zadnji up je v pismih teh.
Če kralj me tudi zdaj še ne usliši,
Potem na smrt pripravljen biti moram.
Zares bojim se naglega udarca,
Ker trdovratno toliko že časa
Odlajajo o meni pravdo sodno.

Menih.

Pogum, pogum! Kakó, da tak junak
O zadnem upu govori! Pogum!

Jaz grem, da hitro pismi ti oddam.
Kadar me zaželite, le kar, prosim,
Pošljite glas, takoj vas spet obiščem.
Ta čas pa vas tolaži dobri Bog!

Kacijanar.

Duhovni oče, Bog vam plačaj stokrat!
(Menih odide.)

7. prizor.

Kacijanar.

Na stran peró, na stran papir za zmerom!
Govoril sem le gluhim, pisal slepim,
Zdaj sam bom delal, sam pa gluhi in slep.
Bojim se, da so me predaleč gnali,
In da so pozabili, kaj je človek.
Z lasmi izgubil svojo moč je Samson,
Trpèl posmeh s potájenim je srdom
In čakal dolgo konca, — a naposled
Dobil je zopet moč. In ko je stisnil
Mogočna stebra s svojima rokáma,
Osvetil se je strašno na sovrágh.
Moči izgubil nisem jaz, kot Samson,
Imam jo, kakor prej — razvit jo pojdem,
Če kralj ostane gluhi ob zadnjih listih.
(Gre k mizi in raztrga papirje.)

Zavesa pade.

Beč. Eytzingovo stanovanje.

8. prizor.

Herberstein. Krištof Eytzing.

Krištof.

Napótiva se torej skupaj v Prago.
Imate li kaj upanja?

Herberstein.

Jaz nič.
Prišel bo sicer Nibšič Nikolaj
V imenu Sigismunda tudi v Prago,
Da Kacijanarju izprósi milost.
A meni zdi se vse prekasno zdaj.
Naš kralj globoko je uverjen v srcu,
Da krivde Ivanu ni odpustiti.
In mi ne moremo storiti nič.

Krištof.

Zagovor Šlikov — tiho se bojim —
Pokoplje morda Ivana še globlje.

Herberstein.

Nedvomno. Šlik mu je násprotnik prvi,
Da kralj je vsaj nekoliko voljan
Osloboditi Ivana zapora,

Uredil davno že bi zoper njega
Sodnikov nepristranih zborovanje.
Pozabi se krepost v begočem času,
Storjena krivda raste dan za dnem;
Takó se je godílo od nekđaj.
Jaz pojdem zdaj! Veljaj dogovor najin!

Krištof.

Naj grem vas spremit. Žal mi je neskončno,
Da mora pasti v moških letih Ivan.

Herberstein.

Jaz trudil sem se mnogo — vse zastonj.
Zdaj rekel sam bi, da je izgubljen.
(Odideta na levo.)

9. prizor.

Eytzing Ureh. Grofinja Salamanka. Skolasta.

Grofinja.

(Postavi srebrno posodo na mizo.)

Gospá je že odšla. Res, boljše zanjo,
Da v Gornjem gradu žalost ji odleže.
Tu vsaka vest razburi jo bolešno.

Eytzing.

Uboga žena! — Kômu se ne smili?
Trpi nedolžna, toliko trpi.

Skolasta.

Ni časa, da o nji bi govorili.
Storimo hitro, kar se dá storiti,
Da rešimo očeta. Tu je vrv.

(Položi vrv na mizo.)

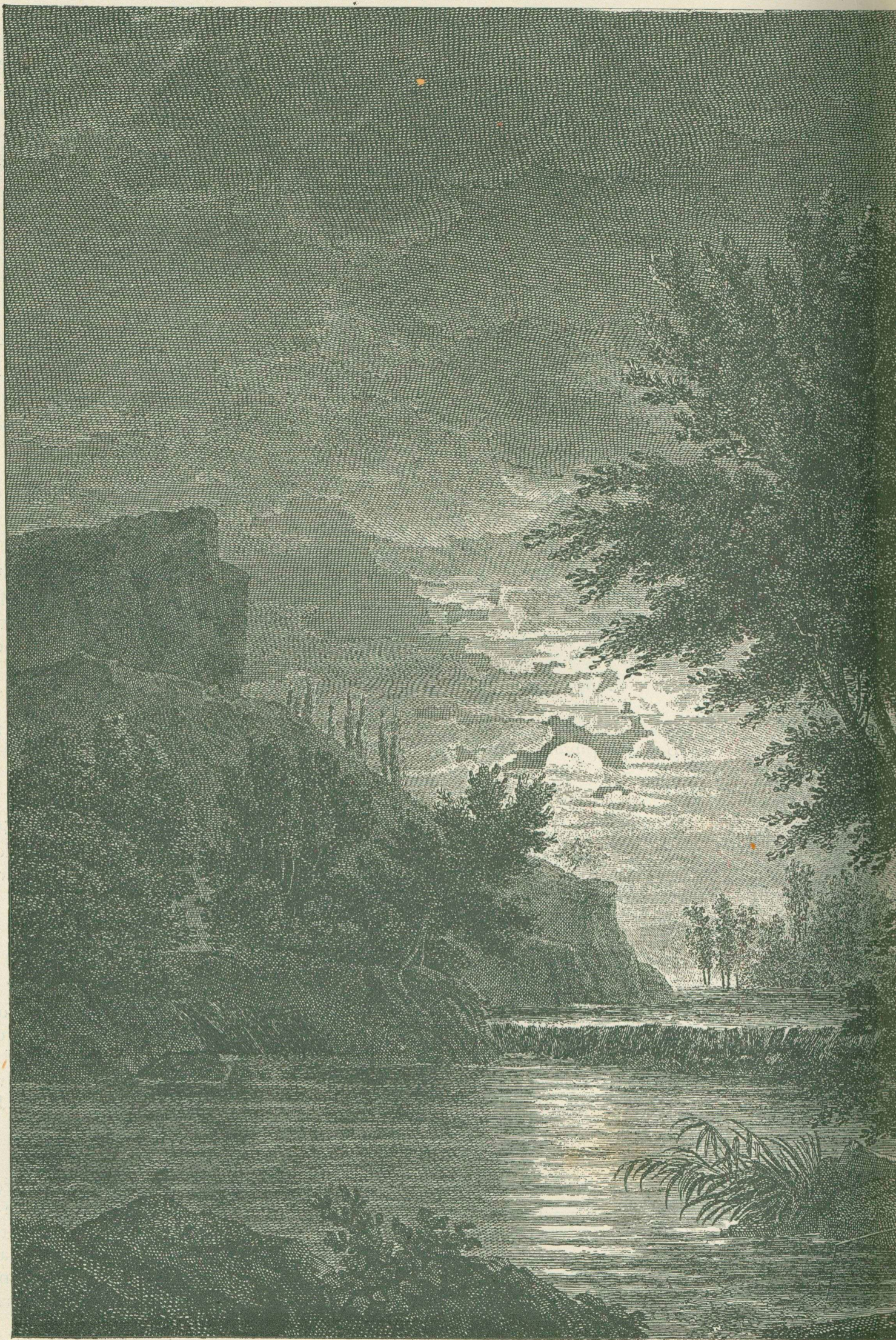
Grofinja.

(Vlaga vrv v posodo.)

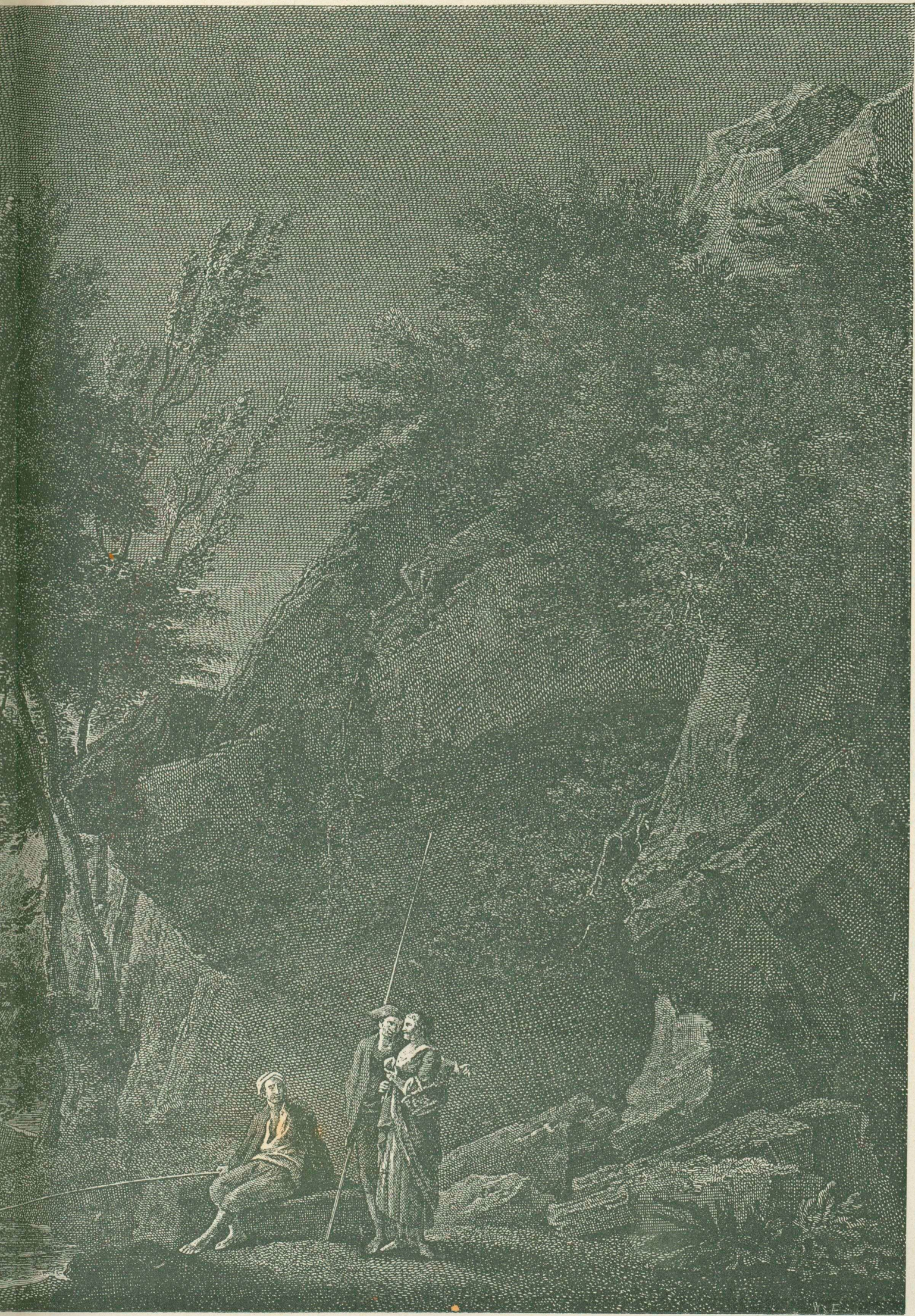
Oprezno, rečem vama, da oprezno
Ravnajmo in molčimo, kakor stena.
Ne vedi drug za drugega, kakó
Iz ječe Danijel in Jurij skrivši
Pomoreta gospodu. Kje je Jurij?

Eytzing.

Pokličem sèm ga, ako ga želite,
Sicer je poučen. Zanj ni se bati.
Jetničar ga po dnevu izpusti
H gospodu. Tam orodje najde vse,
Da steno ječe predereta ž njim.
Leži ob ječi grofova pisarna,
Iz nje na grajski jarek zije okno.
A sem naj pride! Jurij, kje si? Jurij!

V mesečnem svitu.

ritu. (Slikal Vernet.)

10. prizor.

Prejšnji. Jurij.

Eytzing.

Kakó je stvar? Je li osnuto vse?

Jurij.

Brez vse skrbi! Jaz zase to storim,
 Kar sem obljubil, kar ste mi veleli.
 Tako jetničarja oméhča vino,
 Ko solnčni žarek vosek ali sneg.
 In to je dobro, reči smem, da vse.
 Vrvi in konja, to je vaša stvar.
 Če mene ujemó, saj veste sami,
 Gospodu bode tudi trda šla.

Grofinja.

Le bodi brez strahú! Vse uredimo.
 Bog daj le srečo in prostost gospodu!

(Jurij odide.)

11. prizor.

Prejšnji. Eytzing privéde Krištofa.

Eytzing.

Pred nami zdaj poslušaj, kar velimo!

Krištof.

Pokoren sem služabnik. Govorite!

Eytzing.

Nocojšnjo noč, ko polnoči odbije,
 Pred kraljev grad na južno stran ob jarku
 Dva konja moraš tihoma privésti.
 Tam stoj! Ko prideta osebi dvé,
 Prepusti jima konja brez odloga!
 In ti se vrni spet domov! Razumeš?

Krištof.

Razumem. Ali . . . Bog . . . o polnoči!

Eytzing.

Saj nisi strahopet! Ne boj se, Krištof.
 Nič žalega ne pripeti se tebi.
 Ko vrneš se domov, takoj izveš,
 Čemú si vèdel konja in komú.
 Plačilo vrhu tega ti obetam.
 Obljubiš li, da to storiš? Povej!

Krištof.

Obetam. Ali jaz ob tem ostanem
 Nedolžen. Le pokoren hočem biti.

Eytzing.

To tvoja je dolžnost, da si pokoren.
 A mólči, kakor mutec — to ti rečem —
 Če bodeš molčal, sebi bodeš v prid.
 Zapomni si, ponavljam, mólči, mólči!
 Le pojdi zdaj, veséli se plačila!

(Krištof odide.)

12. prizor.

Prejšnji.

Grofinja.

Pripravljeno je vse. Zdaj pridem jaz
 Na vrsto. Oprostite mi, da sama
 Dogovorim se s slugo Danijelom.
 Tu čaka me. Pokličite ga, prosim.
 (Odideta Eytzing in Skolasta.)

13. prizor.

Grofinja. Kmalu potem Danijel.

(Grofinja zaklene posodo in jo zagrne s plaščkom.)

Danijel.

Gospá, prišel sem. Kaj mi zapoveste?

Grofinja.

Obhaja rojstni dan grof Salamanka,
 Moj brat. In dala bodem mu vezilo.

Danijel.

Vezilo, kakošno? Gotovo lepo!
 Posodo zlato, ali sladko repo?

Grofinja.

(Odgrne plašček.)

Poglej! Srebrno pošljem mu posodo.

Danijel.

Napolnjeno li z vinom ali vodo?

Grofinja.

Kakó, da vedno si dovtipne volje?

Danijel.

Ker je na tožnem svetu to najbolje

Grofinja.

Na stran zdaj šalo! Ta srebrni dar
 Ponesi ti gospodu grofu danes!
 A ne na dom, tam najdeš ga težkó,
 V pisarno nesi dar in tje postavi.
 Najbrže tudi tam ga ne dobodeš,
 Darilo vendar pusti kar na mizi.
 Toda poslušaj me in dobro pomni.
 Če vpraša kdo, od koga neseš to,
 Tako se delaj, kakor bi ne vedel.
 Jaz brata iznenadim s tem vezilom.
 Ne zabi tudi tega! V isti sobi
 Počakaj dar gospoda, ako morda
 Ne najdeš ga nikjer. Tako povej!
 Ti vrni se potem! Dolžnost si storil.
 In če takó ne boš storiti mogel,
 Zapomni si, prinesi dar nazaj!

Nagrádim te za to — poznaš me dobro,
Kakó nagradim jaz bogato njega,
Ki verno mi izpolni, kar želim.
In tudi to želim, da vedno môlči
O daru tem, o meni, o naročbi.

(Dá posodo Danijelu.)

Danijel.

Kdo mislil bi, da je takó težkó!

Grofinja.

Srebro je čisto in debelo tudi.

Danijel.

In notri nekaj — ne bodite hudi.

Grofinja.

Ne šali se! Velela sem. Zdaj nesi!

Danijel.

Takoj, takoj! Le ne bodite hudi!

(Odide.)

14. prizor.

Grofinja.

Storjeni zdaj so zanj koraki vsi.
Strahú, ugibanja dospel je konec.
Uteče trdim srcem naj in rôkam!
Jaz nimam večje krivde, kakor tisti,
Ki hočejo zatreti njega moč,
Ki zábili so v nehvaležnem srci
Njegovih slavnih činov na bojišču.
Obzorje se odpiraj pred teboj,
Nesrečni mož, kot prejšnje, lepe dni!
Pokaži, da človeka ne pokaže
Trenutek jeden, ko slabost nenadna
Omami mu srcé, odvzame voljo.
Jaz nimam krivde. Naj odkrito mislim:
V njegovih prsih prva sem vzbudila
Junaštva ogenj in duhá zavesti,
Zato sem duševna mu porodica.
Ustaviti ga hočejo na cesti,
Na kateri krepko je hoditi jel.
Do njêga tudi moja je pravica.
Naprej naj stopa, kakor je počel.
Če srd pravičen se duhá mu loti,
Spomin zapêče zdanje ga pokore,
On morda krene s prejšnje svoje poti,
Kreniti z moje on nikdar ne more.

(Odide.)

Zavesa pade.

Praga. — Dvorana.

15. prizor.

Kralj Ferdinand s spremstvom. Deželni stanovi. Šlik.
Nibšič. Krištof Eytzing. Herberstein; pozneje sèl.

Šlik.

(Nadaljujé.)

Ni moj namen (Boga za pričo kličem),
Da s ptujo krivdo sebe bi opral,
A v tem smo vojskovoji vsi soglasni,
Da šotor je zapustil Kacijanar,
Prej nego trdno je uverjen bil,
Kdo s četo je odrinil, kdo še ni.
Ostali smo sami brez upa zmage,
Sovragom vrženi naravnost v žrelo.
Kaj bi pomogla tudi levja srčnost!
Komú ni znana stara prislovica:
Jelenov truma, katero vodi lev,
Premore več, kot levov besnih vrsta,
Ki jelen vodi jo, ali nikdó.
Dovôli vaše Veličastvo dalje,
Da spomnim se tovariša v tem boji,
Ki nima večje krivde, niti manjše
Od moje, ako jo imam zares.
Z menoj je čakal do poslednjih hipov,
Z menoj je bežal po brezupni bitvi.
On bil je Kacijanarju udan.
Vrniti se ni hotel v domovino;
Le toliko mi del je ob slovesu:
„Nedolžen sem, čeprav bežati moram.
Da bodem pa pred svetom tudi čist,
Ne vržem meča prej iz svojih rok,
Dokler iz prsij duše ne izdahnem.“
Izpolnil je, kar rekel je v slovó.
Dobil sem včeraj poročilo tožno,
Da padel je pri Budimu junaško,
Ko v bojni gneči sekal je krog sebe.
Besede zadnje bile so njegove:
„Preveč sem dvema srcema zaupal,
O Kacijanar, o Skolasta, vama.
Odpuščam, kakor meni Bog odpusti!“
Potem umrl je — Pavel Semenič.
On ni se smrti bal pred Osekom,
Kot ne pri Budimu, kjer je obležal.
Vladarju svojemu jaz tudi vedno
Darujem v vsakem boju rad življenje.
Da takrat nisem bežal, ne bi dal,
Ukral življenje svoje bi vladarju.

Ferdinand.

Izrekli smo, pisali prejšnje leto
Do kardinala v Trident, da je vojska
Brez voja — čreda óvec brez pastirja.
Zato odpuščamo za danes vse.

Več glasov.

O milost! Slava svetlemu vladarju!

Šlik.

Hvaležen se uklanjam Veličastvu.
Velíčal bodem njega milost večno.

Ferdinand.

Samó, ko čuli bi pritožeb novih
O vas, dolžnost nalagamo vam zdaj,
Da nov zagovor vam opere krivdo.

Šlik.

Vsak hip sem nanj pripravljen, Veličastvo.

Več glasov.

Bog živi kralja! Čuvaj ga nebó!

Eytzing.

(Pokloni se pred kraljem.)

Dve pismi.

Ferdinand.

Od kogá? (Pogleda naslov.)
Poznam pisavo.

Kdor v pismih tolikih doslej se ni
Pred nami opravičil, ta se nikdar
Ne more. Vendar le berite vi!

(Dá pismi nekemu od spremstva.)

Kaj pismi govorita? (Hoče oditi.)

Eytzing.

Veličastvo!

Dovoljenih mi bodi nekaj le besed.
Jaz nisem čital pisem, vendar vem,
Da v njih odkup ponuja Kacijanar,
Ker pismi sem dobil kasneje v roke.
Vzdržavati ob svojih troških hoče
Tri mesece huzarjev štiri tisoč,
Če vaša milost mu prostost nakloni.

(Čudenje.)

Ferdinand.

Mar dá kupiti se na svetu vse?
Pomanjša li odkup njegovo krivdo?
Kadàr pred mene stopi čist, nedolžen,
Vesel odprem mu ječo brez odkupa.

Nibšič.

Poslan i jaz od poljskega sem dvora,
Da v kraljevem imenu najtopleje
Zaprosim Vaše milo Veličastvo,
Usmili naj se slavnega junaka,
Uslug njegovih naj se v duhu zmisli
In verne službe v prešlih, burnih časih.
Pravičen Bog je, a usmiljen tudi.
Ti dnevi, ki prebiva je v zaporu,
Zadostno ga kaznujejo za krivdo.

Ferdinand.

Govôri pravo! Jedno, isto pravo!
Napoči tudi njemu sodni dan,
Zasluzeno usodo mu odloči.
Dotlej naj čaka in zagovor zлага.

Herberstein.

Sodnik premišljen bodi, prav je to,
A hitri čas zahteva hitro sodbo.
Na Ogerskem prodira turška vojska.
In skoro Budima se polasti;
Premore Zapoljo in dá mu krono.
Potreba nam je sile, da ustavi
Sovražne čete, in nikjer je ni;
Junaka nam je treba, ki pozná
Ozemlje Ogrov, Mosleminov duše,
In ta je Kacijanar, kdo taji,
Jedini zmožen in jedini tudi,
Ki brzo vojsko zbere v zdanji sili.
Pri Oseku naj rano zdaj zaceli.

Ferdinand.

Največja stiska — Božja moč je blizka.

Nibšič.

In če mu srd strupén navdá srcé,
Če pade iskra maščevanja vanj?
Dokler velikih mož utriplje žila,
Dotlej pred njimi nikdar strah ni prazen.
Nevaren zlasti je sedanji čas.
Vsak dan ponuja prilike zadosti,
Da meč uporni dvigne Kacijanar.

Ferdinand.

(Užaljen.)

Tako? Stori naj! Jaz se ne bojim.
V oblasti moji zmerom še živi.
Jaz rečem le: kdor dela po pravici,
Ni bati se Bogá mu, nì ljudij!

16. prizor.

Prejšnji. Sèl.

Sèl.

Poslan sem z dvora . . . pismo . . . sem
prinesel . . .

Ferdinand.

Kdo piše? —

Sèl.

Kacijanar je ubežal.

(Vsi osupnejo. Kralj povesi list in pobledi.)

Zavesa pade.

Lončar.

(Kratkočasna povest. — Spisal *Podgoričan.*)

I.

Lončarji najsmo žleht l'dje:
Prav dobro imamo srcé,
Glavice pa bistré.

Lončarska pesem.

Lonci, sklede, kozice, lambore, čorbe itd. je bilo lepo kuhano in pečeno posodje, da sta se lončarju Andrejcu smejala srce in duša, ko je tam v Dolenji vasi gledal okoli ožige razpostavljeno lončeno robo. Črepinj je bilo malo ostalo, vse se je bilo nekako po sreči speklo, in sedaj je ugibal, koliko mu bo vrglo vse to lončeno blago, če je brez velike nesreče pripelje na kak dober semenj in vse dobro speča. Ej, kako se ne bi veselila lončarska duša, ko vidi pred seboj toliko robe iz jedne peči, kjer je bila posoda v vedni nevarnosti, da se zdrobi, ali pa razpoka!

Andrejec je lepo zahvalil sv. Roka — domačega patrona —, ker je tako dobro varoval z veliko umetnostjo sezidane lonce in sklede. Ko je vse blago pregledal in preudaril, koliko grošev bi se iztržilo na dobrem semnju, sede na tla, potegne kolena kvišku k sebi, opre ob nja komolca in glavo nasloni na roko ter premišlja, kam bi peljal lončeno robo. Ker je bilo že po sv. Alešu, ko je semenj na rebri pri Svetem Antonu, ni vedel prav, kam bi krenil v semenj.

Pa pride mimo mešetar Suhastran, ki je bil na semnju pač večkrat, kakor kateri izmed nas, in se ustavi pred Andrejcem:

„Zakaj si takó zamišljen?“

„Ta mi bo povedal“, misli si Andrejec in pravi:

„Oj, ti boter, glej, koliko sem nakuhal in napekel dobrega blaga: sedaj pa ne vem, kam ž njim. Povej mi, boter, kje bo sedaj v bližini najprej semenj!“

Mešetar Jože Suhastran, ki je bil za semnje bolj zanesljiv kakor pratika, zamisli se in čez nekaj časa pové:

„Ej, šenta! Skoro bi bil pozabil. V mestu Višnji gori bo na sv. Ane dan velik semenj, tje pojdi!“

„V Višnji gori? Nisem bil še tam, daleč je!“

„I, kaj daleč; tri dni se boš vozil z liščkom tje in tri nazaj, kaj je to! Pa to ti rečem, pojdi, ne boš se kesal, pa dobro naloži, prodal boš vse. Višnjanke niso skope, in loncev jim je treba, ker jih veliko podrobé. Da se vidiva v Višnji gori.“

Andrejec še nekaj časa premišlja, ali bi šel ali ne, potem pa poskoči in pravi sam pri sebi:

„Res nisem bil z lonci še takó daleč, zakaj bi jedenkrat ne krenil na tako daljno pot? Poskusim, morda se mi obnese. Višnjanke ne bodo v Dolenjo vas hodile po lonce.“

Gre domov, ker Andrejeva hiša je bolj sredi vasi. Žena je ravno vgnetalala glino, fantek jo je tlačil in vtepal z bêtom, večja dva fanta sta pa sedela za lončarskima kolovratoma, sukala ju z nogo in ustvarjala: jeden lonce, drugi sklede, katere robe so bile že polne klopi in še po pripravljenih deskah se je nastavljalo. Andrejec jih nekaj časa všečno gleda, potem pa pravi:

„V Višnjo goro pojdem z lonci.“

„Ni predaleč?“ odzovejo se vsi.

Kolovrati se ustavijo, fantek se opre na bêt, le mati skače in pleše po glini, kakor ne bi hotela nič slišati.

„Na sv. Ane dan je semenj, to je čez štiri dni. Bog daj srečo! Speci mi jutri kaj za na pot, da preveč ne potrošim po gostilnah!“

Mati pa ni hotela nič slišati, zakaj jezna je bila na svojega moža. Ravno prejšnji dan je bila sedla h kolovratu in je hotela delati lonce, kar ji pa ni šlo čisto nič od rok. Veste, ni bila lončarsko dete; tam iz Slemenov se je bila primožila v Lončarijo, zato ni mogla lonca sezidati in ga ni mogla, naj si je prizadejala kolikorkoli, nikdar se ji ni obnesla niti skleda, niti kozica; res, za drugo ni bila, kakor za pregnetavanje gline, kar pa ni bilo ravno prijazno in lahko opravilo. Pa kaj hoče lončarju ženska, če ne zna narejati sklede ali vsaj lonca! Kaj naj počne ž njo? Andrejec se je bil že dostikrat pokesal, ker si ni poiskal žene v vasi ali pa vsaj v „Rakitnici, kjer delajo se piskrci“, da bi znala tako obrt, da bi zidala lonce in sklede.

Ko je bil prejšnji dan nastal iz gline namesto lonca svitek, ni se mogel Andrejec več premagovati, prevrnil ji je stol, pograbil na kolovratu glino ter jo zapodil ženi v glavo, rekoč:

„Skaza, le še jedenkrat mi sedi h kolovratu, pa te preterem! Veš, sramoto mi delaš, devetnajst

let sva že skupaj, pa še sedaj ne znaš borega lončka sezidati. Sram me je.“

Zaradi tega je bila Andrejčeva žena huda na svojega moža. Katera žena bi se ne srdila na svojega moža, kateri bi jo tako trdo prijemal? Ženo je obšla želja po maščevanju, in ravno sedaj se ji je ponujala kaj lepa prilika: mislila si je:

„Pa sam peci! Očitaš mi, da ne znam lonca sezidati: boš videl, ali znaš ti kaj speči! Testo je testo!“

Ker se žena ni hotela nič podati v pomenek, gre Andrejec iz hiše, govoreč sam sebi:

„Kakor hočeš: govôri ali molči, jezica te bo minula.“

In gre napravljat voz.

Natakne ob stranéh široki lestvici in naloži do vrha slame, potem pa zapelje pred ožigo, kjer je bila pripravljena lončena roba. Pa začne ovijati posodo s slamo in jo varno skladati na voz. Naložil je vsakovrstne posode, kakoršnokoli je umela lončarska bistrost, kakor: lonce, sklede, kozice, čorbe, lambore, piščalke in naposled je zavil v slamo še nekaj posode za jaro gospodo, češ, ker grem v mesto, spečam lahko nekaj, zakaj kmetičam se kaj takega ne proda z lepa. Tako je bil založen z vsem, da je lahko postregel z vsem, karkoli je kdo zahteval.

Zadovoljno je ogledoval polni voz in prazno ožigo, iz katere si je prikuhal že toliko grošev. Radovednim ljudem je imenitno pripovedoval, da pojde z liščkom v Višnjo goro.

„V Višnjo goro?“ čudili so se vaščanje.

Andrejec je bil ponosen zaradi tega, domišljal si je, da še nobeden njegovih sosedov ni bil tako daleč. Pa je modroval:

„Vre, Ribnica je veliko mesto; pa je, vre, Kočevje še večje: Ljubljana vre, je pa še večje. Oj, koliko mesto, vre, mora biti šele Višnja gora!“

Domišljija mu je naslikala mesto večje in lepše kakor so Ribnica, Kočevje in Ljubljana skupaj. Ob tem premišljevanju in ugibanju je bil čisto pozabil namazati voz, kakor ga je vselej, predno je šel kam z vozom.

Tako je pričakal Andrejec večera. Zasloni ožigo, še jedenkrat ogleda polni voz in krene domov. Doma je bilo veselo. Čila pesem se je glasila iz hiše. Ko je stopil na prag, vrezali so v hiši ravno zadnjo kitico lončarske pesmi:

Tam dol' pri nas v Rakitnici,
Tam delajo se piskrci,
Prav štantek in močni.
Vre, vre, vre — — —.

Andrejec je bil vesel svojih sinov, zakaj pričan je bil, da bodo vredni sinovi svojega

očeta, da ne bodo znali samo loncev zidati, ampak tudi veseli biti. Mati se je nekam molčeča vrtela pred pečjo in je jezno prestavljala lonce, kakor bi jih bila sama naredila. Mož ji ni dejal nič, zakaj držal se je zlate prislovice: Ne podpihuj tlečega ognja, da ne zaplapola! Včasih se je bil prepričal, da ni dobro žene razkačiti.

Dokler je mati pripravljala večerjo, pravil je oče svojim fantom, kako je vozil lonce po svetu, kaj je videl in doživel tu in tam. Pravil je tudi, kako so hodili na Kočevsko glino jemat, ker je niso hoteli dragim Kočevarjem vedno plačevati.

Pri večerji so bili jako molčeči, zakaj mati se je držala hudo, kar je bilo vselej neprijazno znamenje. Pohlevno so posrebal redko kašo, katero jim je bila pripravila za večerjo gospodinja.

Še po večerji se nista sporazumela. V srcu je bilo sicer obema hudo, — toda svojeglavna sta bila oba toliko, da ni hotel nobeden začeti, marveč sta le še bolj kuhala nevoljo.

Tako se je odpravljajal lončar Andrejec iz Dolenje vasi po svetu v Višnjo goro v semenj.

II.

Postojte s tovari,
Da vprašal bom vas:
Al' imate gori
Iz ilovce bas.

Kančnik.

Zjutraj, ko sta Andrejec in žena vstajala, dé on:

„Pa kaj speci!“

„Pa si sam speci“, zavrne ga ona in gre v vežo pripravljat za kosilo. Noč je ni nič potolažila.

Andrejec vzbudi fante, da se zopet spravijo h kolovratom. Priganjal jih je, da bi skoraj bila ožiga polna. Fantje sedejo h kolovratom, zavrté jih, poškropé po vrhu, in iz kepe gline je vsake tri minute zrastel lonec ali skleda. Andrejec se je nadejal, da najde ob vrnitvi blaga za polno ožigo, le peklo ga je, da je žena tako osata; tisočkrat se je že pokesal, ker ji je bil prejšnji dan vrgel tiste besede, ki so jo bile tako razkačile. Pa kaj je hotel: beseda ustom uide, nazaj več ne pride.

Vznemirjen je bil, ker ni nič opazil, da bi žena kaj pripravljala za peko. Ona ga ni pogledala, niti ga ogovorila, kakor bi ga ne bilo.

„Marina, ali ne boš nič pripravila za pot? Veš, iz doma grem“, pravi ji ljubeznivo.

„Pa si speci!“ zavrne ga zopet ter pusti samega.

Kaj mu je bilo početi? — Liščka je hodil krmit in krtačit, da bi lože vozil polni voz in bi bila dlaka gladka in svetla.

„Da se je ravno sedaj to naključilo“, govori svojemu ljubemu liščku. „Lej, ti bodeš šel od polnih jaslij po svetu in še ob poti, kjer se ti zdi, pomuliš: jaz pojdem pa lačen. Vre, prav vesela ne bova, pa bo že kako, pa ti ne bode treba voziti brešna, in jaz bom tudi lažji s praznim želodcem. Ej, pa naj se ona kremži, kakor hoče, krivice ji nisem storil, lonca ne zna sezidati in ga ne zna, pa naj se srdi ali ne.“

Lišček ga sočutno pogleda od polnih jaslij, kakor bi ga razumel. Andrejcu je bilo to tako všeč, da se mu obesi na vrat in ga rahlo potreplje, govoreč mu:

„Lišček moj, vre, dosti robe sva že prepepljala po svetu. Dobro se nama je godilo včasih, včasih pa tudi slabo, vzlasti tako-le pomladi, ko si imel slamo v jaslih, trava pa še ni zelenela. Niti za lonce se ni skupilo, ker tako zgodaj še ni bilo vremena za naše rokodelstvo. Lej, lišček, ti imaš samo mene, jaz pa tebe, le jaz te krmim in krtačim. Vre, razumna živalca si, le govoriti še ne znaš.“

Tedaj, ko se je Andrejec v hlevu z liščkom pečal, dejala je mati v hiši:

„Otroci, ričet je v peči, pa si opoldne vzemite južino, mene ni treba čakati.“

In odpravila se je na njivo.

Prva leta, ko je imela Andrejčevka še stariše žive, šla je dostikrat, ko se je oporekla ž njim, v pustiv domov. Čez leta se je pa le sramovala uhajati za vsako malenkost možu in ker le ni mogla premagati svoje narave, šla je rajša kam v samoto, da se je malo zjokala nad težavnim stanom ter je sama sebi obtoževala moža, ki ji prizadene toliko.

Tudi sedaj so bili taki trenutki, da je morala v samoto jokat se in pritoževati. Koliko si je že prizadejala, da bi se naučila lonca narediti, toda kaj li naj počne, ako se ne more navaditi? Kaj neki more za to, da ni tako bistre glavice, kakor so mož in otroci! Kaj more za to, če se ni porodila na črepinjah, kakor so se mož in otroci! Kolikokrat se je že jokala in srdila!

Opoldne ni bilo matere niti pečenega nič, kar pa Andrejcu ni bilo prav nič všeč. Jezil se je, da ima žena tisto neumno srdljivo navado, toda kaj je hotel? Ako je hotel priti v Višnjo goro, ni smel čakati peke, ampak iti z liščkom. Pri južini reče otrokom:

„Otroci, bodite pridni, glino pregnetajte in lonca zidajte, da bo ožiga polna, kadar se vrnem, in pa mater slušajte!“

In se odpravi. Zameni klobuk, preobleče si kamižolo, na voz vrže plahto. Ko opravi konja, pripelje ga iz hleva, kjer ga poškropi z blagoslovljeno vodo.

„Ali greš?“ popraševali so ga mimogredoči.

„Treba je.“

Konja prižene k vozu in ga napreže. Ogleda še vse, če so lunki dobri in železni oboji na kolesih pritrjeni. Ko ne opazi nič napačnega, pravi:

„Pa voziva, lišček!“

Z bičem naredi v prahu pred konjem križ in zavpije:

„Hi, lišček, ho-o-ti!“

Živalca se močno opre in pretegne voz, na katerem zaropota lončenina, da se Andrejec kar prestraši:

„I, spaka, vse se bo potrlo!“

„Bog ti daj srečo!“ vpijejo za njim vaščanje, on pa koraka zamišljen za vozom.

„V Višnjo goro peljam“, pové vsakomur, kdor ga sreča.

Za vasjo zleze na voz in tira liščka počasi po prašni cesti. Dokler se je vozil po domačih vaséh, spominjalo ga je še vse dóma, zlasti žene; čim bolj se je oddaljeval, tem zadovoljnejši je prihajal. Ko je vozil po Ribnici, modroval je:

„Vre, Ribnica je lepo mesto, čez sv. Štefana cerkev je ni, pa vre, Višnja gora je gotovo še lepša.“

Ribničanje so pa vpili:

„Lejte ga, lončarja, jesti nima kaj, pa lonca pelja na prodaj. Same črepinje pelja, ker misli, da je ves svet tako neumen, da bi črepinje kupoval.“

Andrejec je nekaj godrnjal o lastni skledi, v katero pljujejo rojaki.

Lišček je počasi kinkal po prašni cesti, včasih je zapeljal bolj h kraju ceste, da je malo pomulil, Andrejec je pa dremal na vozu. Lončar nikjer tako rad ne dremlje kakor na vozu, kjer ropotajo kolesa in zveni lončenina. Lišček je bil sam toliko razumen, da se je ogibal vozov

V Žlebiču ga vzdrami prvi vrišč in klicanje

„Oče, kolo se vrti, zavrite! Hi, lisec!“

Dramili so ga poredni žlebiški otroci, katerim ni bilo prav, da je Andrejec dremal.

Prestrašen skoči z voza na pol v sanjah, ker je mislil, da je res v klancu, kar je otročji smeh le še povečalo.

„Paglavci, drugikrat jezik podložite, da se ne bo vrtelo“, posvari jih in spleza nazaj.

Udari konjička:

„Hi, lišček, stopaj hitreje, da prideva ljudem s poti!“

In živalca se je upirala po vijugasti poti skozi „Zudi“ sedaj hitreje, sedaj počasneje, kakoršna je bila pot. Potok Tržišica in krasni jelovi gozdi ob cesti so hladili poletni zrak, kar je prav dobro delo živalci in lončarju.

Andrejec se je zopet spustil na levi kormolec in je prepustil konjičku, da vozi po svoji previdnosti in volji. Sam je pa na pol sanjaje premišljeval to in ono. Kje naj pač prenoči?

Kdaj li dospeje na semenj? Bode li dobro prodajal? Upal je, da na višnjanskem semnju brž izprazni kola in se s polno mošnjico vrne v preljubo Dolenjo vas, kjer ima otroke in ženo. Oj, ta žena! Koliko preglavic mu je že naredila s tisto neumno trmo in srdljivostjo! Bal se je, da še ne bo hotela biti dobra, kadar se vrne. Ali se more premagati, da ne bi rekel kake besede? In ako jo izblekne tako v naglici, ali je to res tako hudo, da so vsi križi doli? Srce mu je dejalo, da ni hudoben, pač pa nagel, da težko pogoltne besedo, katera mu pride na jezik. Tega bi mu pa žena ne smela tako zameriti, ker ga pozna, in tudi sam ji ne zameri, kadar mu kaj očita. Navezana sta drug na drugega. Učiti se morata, svetovati si, pa tudi priznati si slabosti. Marsikdo mu je že svetoval: „Udri jo, drugače je ne izučiš!“ Take nasvete je Andrejec vselej nerad poslušal in je zmajeval z glavo. Mislil si je: „Lej, še liščka nerad udariš, pa bi ženo, svojo tovarišico in pomočnico, ki je ustvarjena iz moža in po podobi božji, ki je božja stvar? Ne, tepel je ne bom! Tudi Bog ni rekel Adamu: „Lej, to je tvoja žena, tepi jo!“ Zakaj bi jo torej pretepal? Potem so otroci! Ali naj posnemajo otroci roditelja tudi v slabem? Kako bi bilo potem na svetu? Večna vojska! Besneči možje in stokajoče žene. Ne, pretepal je ne bo. Rajši trpi in z lepa živi z njo. Tudi solnce ne sije vsak dan. Ko ga spozna ona, gotovo bo ravnala drugače.

Vzdrami se, ko se ustavi voz pred obcestno gostilno v Peklu. Lišček je dobro poznal vse lončarske postaje. Andrejec stopi z voza, pregrne liščka s plahto, potreplje ga po vratu in mu pravi:

„Bistro glavico imaš, dobro veš, kdaj ti je treba krepčila.“

Pograbi jasli, ki so bile naslonjene pred hišo, postavi jih pred konjička in mu vrže nekoliko detelje, ki jo je imel v vreči. Lišček je trl klajo, Andrejec pa stopi v hišo.

„Kam pa z robo?“ vpraša ga gostilničar.

„E, na višnjanski semenj. — Daj piva!“

Ker ni imel od doma nikakoršnega brešna, jedel je kruh in pil pivo. Ko je plačal, mrmral je sam pri sebi:

„Babja trma mi je že groš snedla.“

Toliko je bil zajedel.

„Pa zdravi!“

„V imenu božjem!“

Poslovita se z gostilničarjem.

Lišček je napasen in napojen pogumno tiral voziček po klancih in sodolinah proti Laščam. Andrejec se je včasih peljal, včasih pa hodil za vozom, kakor je bila ustvarjena cesta in je bil konjiček pri moči. V Laščah je konjiček zavijal k Padarjevemu Jožku, toda, ker je bilo solnce

še za dva moža nad gorami, pognal ga je dalje, ker je bil preračunil, da se bo prenočevalo v Polju. V Laščah je vpila za njim gospodinja Hudaklinka:

„Ustavi no, bom kaj kupila! — Nobene pravdanske posode nimam.“

Andrejcu se pa ni ljubilo razkladati posode, bal se je tudi zamude; zato jo zavrne:

„Kaj misliš, da prodam lonce, kadar se kakšni ženski zdi? — V čemer si kuhala južino, pa še večerjo kuhaj!“

Zato seveda ga je oštevala Hudaklinka brez greha. Pritisnili so tudi laški otroci, ki niso bili še nikdar dosti prida, tekali so okoli voza in vpili:

„Oče, ali ste pripeljali ‚bajs‘?“

„O, spake, kako ste hudobne!“ vikne Andrejec, ker ga je silno spekle zbadanje porednežev, ter zavihti bič na vse strani. Pri tem pa nekolikokrat pricvrkne liščka, da se ta spusti v dir.

Ko se spomni Andrejec, da mora iti za vozom in zavreti, dirjal je lišček že navzdol proti Sveti Trojici. Voz je drdral, roba je zvenela, Andrejec je pa rotil in klical vse svetnike ter jih prosil, naj varujejo lonce in njega, da se ne ubije. Kmalu so zaostali laški paglavci daleč za vozom, in ko se je lišček tam pod Sveto Trojico ustavljal, slišal je Andrejec:

Le srečno gonite

Liščka na dom,

Pa bajs pripeljite,

Jaz kupil ga bom.

Seveda je pesmica Andrejca hudo pogrela. Zapretil jim je z bičem:

„Le čakajte, spake, pomeril ga bom prej! — Oj, saj vas več ne slišim.“

Pa je pognal liščka, da je malo spešneje korakal. Ker gre cesta zopet navzdol, zaviral je Andrejec in hodil za vozom. Nekako otožen je postal. Od doma ni šel že nič kaj zadovoljen, sedaj ima pa še po svetu take sitnosti. Smilil se je sam sebi.

Solnce se je oziralo z zadnjimi žarki po krajini, ko se je vozil Andrejec pod Sv. Antonom, kjer so štirikrat v letu sloveči semnji. Spomnil se je, kolikokrat je že dobro tržil tam gori. Zato vzklikne:

„O, preljubi sv. Anton, zakaj ne napraviš zopet semnja? Lej, koliko posode imam, dober semenj bi bil! In koliko trpiva midva, jaz in lišček! Ej, ni boljše živalice od mojega liščka: tira in tira voziček lačen in žejen, pa vendar nič ne pravi.“

Lišček se ustavi pod lipo pred Strahovo gostilno, kjer sta z gospodarjem prenočila.

(Dalje.)

Pri stanu.

(Spisal Val. J.)

Grdo poletno vreme je. Po nižavah lije dež in namaka zemljo, visoko gori po sivih vrhovih pa se vlačijo sivkaste megle, in mrzel veter piše doli z Rjavine po zeleni planinski planjavi; vedno ostreje reže planinska sapa in gori na pečéh se že kaže bela snežena odeja.

„Pobelil je, pobelil; saj sem dejal, da ga dobimo; tako mrzel piše, hm! Dobro, da imam živino skupaj; naj leta danes vrag po pečéh!“

Tako mrmra sam s seboj Konjičkov Joža, star planšar, ki je ravnokar pogledal skozi duri gorske kočé ven po dežu za svojimi ovčami, ki stojé mirno in klaverno par lučajev od lesene kočé na planem; dež se uliva nanje kar curkoma; sem in tje je razdeljena drobnica okoli kočé in nič se ji ne ljubi; tu se je par živinčet stisnilo pod nizek smrekov grm in išče zavetja pred pasjim vremenom, tam zopet stoji druga tolpa in prežvekuje; le sem in tje seže kaka živalca po travi ter odgrizne kako mrvico, da si prežene dolgi čas — potem pa zopet pobesi glavo in drži se še klaverneje, žalostneje kakor poprej.

Stari planšar srpo opazuje in prešteva svojo čredo, razprostrto na okoli, in ko se prepriča, da ne manjka niti jednega repa, zaloputne zopet duri za seboj, da se potrese lesena koliba, ter se raztegne na klop tik ognjišča, kjer šviga rdeči plamen kvišku, da si zopet ogreje omrzle ude. Skoraj je že zadremal, kar ga vzbudé ne ravno lahki koraki iz sladke omotice. Nekdo udari z vso močjo po lesenih durih, da se odpró na stežaj; svetloba se razlije po na pol mračni kolibi.

„No, ležiš, klada ti? Godi se ti kakor mladim mačkam, jaz pa naj letam po tem pasjem vremenu za živino, ki se klati kdo vé kje! Še gazil ga bom. Prebito vreme!“ — S temi besedami pozdravi prišlec našega znanca, otresaje si mrzli dež s klobuka, ter sede meni tebi nič zraven tovariša na leseno klop.

„Ti si pa živino izgubil, da se v takem vremenu okoli klatiš. Ti si pastir, ti! Koliko jih pa pogrešaš? Vseh menda nimaš nikdar skup; morda pomladi, ko jih prvič ženeš past, he, Tonej Blažkov!“

„Deset repov, deset repov, če veš zanje! Deset repov, prebito, da jih še nisem toliko izgubil, kar sem živ!“

„Ne še?“

„Ne še! Res, da ne Joža! — Pa tudi ti se nikar ne hvali, da ti povem! Veš, le tiho! Ti si jih še več raztresel. Pred svojim pragom po-metaj, veš!“

Ogenj na ognjišču, ki je že dolgo pojemal, ugasne sedaj popolnoma. Gospodar njegov se stegne pod klop ter položi nove hrane žareči žerjavici in popiha po njej, da zopet oživi rdeči plamen. Potem pa poseže v žep po pipi, da si ga natlači. A iz gostoljubnosti ponudi mehur s tobakom tudi tovarišu, češ, pa mojega poskusi, je boljši. Rekši prime žareč ogorek v žerjavici, da si prižge pipo.

„Morebiti si kaj videl ovce?“ povpraša zopet oni, kateremu je tovariševa gostoljubnost nevoljo utešila.

„Videl?“ reče ta zopet, mirno sedeč na klopi in izpuščajoč oblake dima skozi špranje. „No, videl jih nisem, sledil pa. Prav dober sled je bil še včeraj po stezi na Mecesnje. Če so gori, bo pa še sitna, ako se bojiš plazov. Le poglej, kako se usiplje sneg z Rjavine doli na stezo! Pusti še danes živino, naj jo pase Bog, in pojdi ponjo, ko bo vreme! — I, kaj pa ti je bilo vendar, da si jih toliko raztresel?“

„Sam ne vem. Iz stana so mi odšle, iz stana. Ne vem, kaj je bilo včerajšnjo noč mojim ovčam: ali jih je kaka zver zalezovala ali kak tat ali pa — kdo vé ka-li? Ni ga bilo mirú in ga ni bilo. Sem in tje se mi je zaganjala živina po stanu in butala ob ograjo; ko pa včeraj zjutraj vstanem in seštejem, bila so vrata odprta in deset ovac nikjer! Kam so neki odšle?“

„Tako!“ čudi se tovariš; „morebiti ti je pa škrat nagajal. Škrat, škrat, le verjemi mi, nihče drugi. Kaj pa je meni ta spak tu-le naredil pred par leti! Ali veš?“

„Nisi mi še pravil. Kaj pa ti je naonegavil?“

„Ha, naonegavil, naonegavil! Počakaj, da ti povem. Lepa noč je bila in jasno in luna je sijala. Živino sem imel vso pri stanu. Zato pa tudi to noč brez skrbi zaspim, kakor že dolgo ne. Nekako še ob polnoči je bilo, ko me vzbudi močen žvižg iz spanja, prav tako, kakor bi kdo v prste zažvižgal. Saj veš, da spim tako trdo, da bi me lahko kdo ukradel, pa bi se še ne vzbudil: a ta pot sem se vzbudil. Vstanem, grem in odprem duri in zažvižgam tudi jaz v prste in zavpijem, da se je razlegalo po pečéh in kar gromelo, pa živa duša se mi ni oglasila. Mislil sem, morebiti kdo ovce kliče. Čudno —! Pogledam po tamarju — nobene ovce! Gledam in poslušam, nikjer ni bilo nič čuti! Pač: cink, cink — cink! Gori proti Mlinarici se zasliši moj zvonček. Hitro jo uberem po stezi za živino. Šele prav gori za Mlinarico jih dohitim ter jih obrnem nazaj k stanu. Pa

kakó je bila žival preplašena! Kar nič me ni hotela slušati, ušesa so ji stala po koncu, letala pa je, kakor bi bila zdvijana. Dovolj sem imel opraviti, dokler jih ne priženem k stanu. Škrat mi jih je nadelal in nihče drugi; ni ga prida! — To sem si pa tudi jaz dobro za ušesa zapisal. Škratu sem naredil, da me sedaj v miru pusti. — Vidiš, Tonej, zvečer, ko zapreš živino, vstopi se pred vrata v stanu in naredi s palico v zraku križ čez živino, boš pa imel mir vsako noč. Le zapomni si dobro!“

„Noč ima svojo moč!“ meni poslušalec.

„Prav govoriš! Noč ima svojo moč! Hudoba in peklenski duhovi imajo po noči posebno oblast. Škrat pa tudi človeka zapelje. Res! — Čakaj, kaj se je zgodilo tu gori v Mlinarici! Hincej, meni so oča pravili, ko sem bil še tak frkolin, da sem komaj hlače nosil, ko sem prvič ž njimi prišel semkaj. Bog jim daj dobro, mojemu rajnemu očetu!“

„Stari ljudje so pač marsikaj vedeli povedati o škratu in še vedó. Kaj pa so ti pravili oča, kaj? Koga je zapeljalo?“

„Kajpa, da ga je. Zapeljalo, zapeljalo! Poslušaj torej, če še nisi slišal!“

Planšar se odkašlja, natlači zopet pipo, jo prižge, potegne krepko nekolikokrat iz pipe, kakor bi hotel dobiti sape za dolgo pripovedovanje, in prične:

„Vidiš fant, vidiš“, tako so mi pripovedovali oča, kažoč gori v Mlinarico, „ravno tam gori je stal, kjer se vzdiguje tista strašna stena pod vrhom Mlinarice, kjer vidiš v sredi šop trave, toliko je je, kakor za jedno pest. Tam gori je stal Mlinarjev Francè, Mlinarjev doli iz Mojstrane. Seveda, davno je že bilo to, davno. Pravijo, da takrat, ko je bila tista lipa vsajena, ko so jo lani v Mojstrani posekali. Mlinarjevega Franceta je zapeljalo tu gori. Bil je to lep fant, korenjak, da malo takih, kakor so bili sploh nekdanj v starih časih večji in krepkejši ljudje od današnjih. Dandanašnji je pa bolj šibak in slaboten rod na svetu. Takega korenjaka pa tudi ni bilo pod velikim zvonom sv. Mihaela in daleč okoli ne, kakor je bil Mlinarjev France. To je bil hrust, da je vaške fante, kadar so se zvečer sprli v gostilni, metal od mize za duri kakor šolarčke. Ej, pa lovec je bil to, da mu ga ni bilo para. Nikdar ni prišel prazen z lova. Če je zjutraj zgodaj vstal, opoldne je bil že nazaj — čez jedno ramo puško, čez drugo pa divjega kozla.

Pa če se človek le preveč udá lovu, tudi ni dobro, posebno za kmeta ne. Tako je bilo tudi z Mlinarjevim. Za delo ni maral, doma ni imel mirú; niti jeden dan ni mogel doma ostati. Če je bil doma dopoldne, popoldne pa hajdi zopet v gore! Tako se udá slednjič svoji strasti, da ga tudi nedelja ni zadrževala. Dopoldne je

bil pač še doma, a popoldne se je izmuzal na gore. — Tako je delal v petek in svetek.

Takrat gosposka še ni tako varovala divjačine kakor dandanašnji. Kdor je hotel, ta je streljal, kar je hotel in kolikor je hotel, pa še je bilo več živalij, kakor je je sedaj, ko ima samo gospôda do nje pravico. Tudi ribe je smel nekdanj vsakdo loviti, vsakdo je imel jednako pravico, ubožec ali bogatin. Zato so imele ribe poprej belo kri. Zdaj pa imajo rdečo, ko jih lovi le gospôda. To je Bog storil v znamenje krvave krivice, ki se godi siromakom.

Da, da, takrat v starih časih so bili pa tudi še pobožni ljudje, ki so držali zapovedi božje in posvečevali praznike, da si niti palice ni upal nihče odrezati na tak dan. Zato jih je pa tudi Bog rad imel, vsega so imeli dovolj.

Tako daleč se pa menda takrat še nikdo ni zapozabil kakor Mlinarjev; v nedeljo pa na lov! Čul je sicer od marsikaterega znanca in soseda kako gorke zaradi nedelje, zlasti pa od svoje matere, ki ga je večkrat svarila, da naj pusti puško, pa ni maral. Vse zlate besede materine so bile bob v steno; čimdalje bolj se je oklenil svoje slabe navade. Puško je poslušal rajši kakor svojo mater, in smodnik mu je v nedeljo bolj dišal kakor pa služba božja.

Neki večer se dogovori Mlinarjev z nekim drugim lovцем, da gresta drugi dan za rana skupaj na lov. Moram pa povedati, da je Mlinarjev že večkrat tudi večerno molitev opustil; le prekrižati se še nikdar ni bil pozabil, predno je legel ali predno je vstal. Nocoj je pa opustil tudi to krščansko dolžnost. Legel je brez križa, brez molitve. — Kakoršen pa človek zvečer leže, tak tudi zjutraj vstane.

Précej po polnoči mu že potrka prijatelj na okno. Kakor strela, tako hitro švigne Mlinarjev po koncu, sname risanico s stene, pa hajdi na peči! Pa v tej naglici pozabi molitve, pozabi križa. Brez križa pa na peči — sam Bog nas varuj!

Ti meniš, da je bil to njegov prijatelj, ki je potrkal tako zgodaj na okno, hm! — Jaz pa pravim, da ni bil.

Tema je še, ko korakata lovca po poti, trda tema. Začetkoma mahata bolj po ravnem; čez Tnalo in semkaj v Kot ni sila navkreber. Tu v koncu Kota pa je že treba mahniti navzgor. Le ozka stezica drži navpik, na zadnje pa se tudi ta izgubi. Pa kaj to lovcu mar! Lovec, predrzen lovec mora imeti povsodi stezo, povsodi pot. Zato se tudi Mlinarjev in njegov tovariš prav nič ne menita za stezo. Če ju noge ne držé, ju pa roke. Tako plezata po skalah navzgor, prijemaje se sedaj za trhlo kamenje, ki molí ven iz navpične stene, sedaj pa zopet za na pol suhe korenine pritličnega rušja, ki poganja

iz skalnatih razpoklin, in tukaj — tukaj je treba zopet skakati čez prepad, ki se odpira globoko pod njima. Pa kaj to! Le naprej, le naprej od skale do skale, više in više! — In čim dalje prideta, tem bolj navpično se vzdiguje skalovje nad njima, kakor peklenške pošasti štrlé okoli kamenene škrbine v nebo, vedno bolj divji je kraj, prepadi vedno bolj grozni pod njima!

Pred solnčnim vshodom najlože podereš divjega kozla. Ako mu prideš za hrbet, ko se pase v jutranjem hladu po skalah, obraseni z duhtečim zeliščem, pomeriš, puška počí, žival skoči po koncu, zažvižga, pade — pa ga imaš! — Seveda, proti vetru se je treba obrniti, da te ne obsledi, ker oster nos ima ta žival — in pa rahlo moraš stopati, da se ti kak kamen ne zatrkla izpod noge v prepad. Če pa le kličkaj pretrdo stopiš ali pa če le čevelj zaškriplje, že ti nastavi kozel ušesa po koncu, nekaj še zamiglja po pesku, pa ga ni več.

Tako strašno pa se še ni bala ta uboga nedolžna žival nobenega lovca kakor Mlinarjevega. Tako previdno, tako tiho in tako oprezno se je približal zmerom nič hudega nadejajoči se živali za hrbet, kakor bi bil padel iz oblakov, pogledal izza skalnate stene, izbral si najlepšega kozla, pomeril in — —.

Tako je streljal navadno Mlinarjev in tako je mislil, da bo tudi danes.

Nekako tesno mu je pa vendar pri srcu. Zakaj, sam ne vé. Pogleda tovariša. Kako drzen je ta danes! Sicer se je ta ogibal teh pečin, bal teh prepadov; danes pa ne! Navadno je plezal le za njim, vtikal v njegove stopinje svoje noge: danes je prvi. Da bi te! Le jedenkrat ne postoji, da bi se oddahnil; kakor veter se vspenja od skale do skale, od peči do peči, od prepada do prepada. Mraz spreleti Mlinarjevega. Huu! Groza ga je . . . Nazaj! — Pomisli. Ne! O sramota! Nikdar! Rajši vidi, da na dnu prepada leži z razbito črepinjo, kakor pa ta — sramota! Le naprej, le dalje, le kvišku! Kamor prideš ti — jaz tudi!

Tako preudarja Mlinarjev sam ob sebi ter se požene za tovarišem. Še urneje plezata lovca kvišku, urneje skačeta od skale do skale, od prepada do prepada; čim nevarnejši je kraj, tem drznejši bodi lovec. Pa sapa mu zastane, hladen veter mu potegne preko čela, mrzel pot se mu ulije po obrazu. — Dani se!

Čuj! Kaj je to? Prijeten, milo doneč glas mu udari na ušesa, drobeč se ob skalovju po zračnih višavah. Doma zvoni — dan zvoni. Kdo bi se tem glasovom ustavljal? Sname klobuk, prekriža se in moli angelovo češčenje. Ko se pa zopet pokrije, odmolivši svojo molitev, ter se ozre pred-se, ni tovariša nikjer. Izginil je.

Šele sedaj, ko se ozre okoli sebe, spozná, kam je zagazil. Skoraj se mu zvrtil v glavi. Strašna višava! Nad njim kipi skalnata stena navpično v nebo, pod njim pa zijá črno brezdno; na levo in desno — kamor pogleda — sama pečina! Kam naj se obrne? Zastonj se ozira, zastonj išče poti nazaj. Gorjé mu, če se premakne, — le toliko je prostora, da more stati . . . Vpije, kliče na pomoč. — Zastonj, nihče ga ne sliši, nihče! Pogleda kvišku — orel se ziblje v kolobarju nad njim in preži nanj . . .

Mine večer. Zopet zapoje zvon.

Duhovnik gre s sveto popotnico, da prinese nesrečnemu lovcu zadnjo tolažbo. Solnce se je bilo že nagnilo, ko se ustavi z Bogom pod Mlinarico. In glej čudo! Dasi je bil kraj, kjer je stal lovec, visoko od duhovnika, in so se ljudje videli kakor mravlje, dasi bi ne bil čul lovca nihče, ko bi bil tudi zavpil, vendar je šepetaje opravil Mlinarjev izpoved kakor pri izpovednici. Še bolj se pa čudi od vseh strani prihiteča množica, ko duhovnik povzdigne Najsvetejše. Sv. hostija se vzdigne sama do lovca ter se mu ustavi na jeziku.

Hvaleč Boga je občudovalo ljudstvo to sveto prikazen in molilo za nesrečnika.

Ali komaj prejme nesrečnež sv. obhajilo, že ga obidejo slabosti; skalnati vrhovi zarajajo pred njim, stemni se mu pred očmi, pade, telebne od stene do stene, od skale do skale, ter obleži slednjič z raztrtimi udi pred osupnjeno množico.“

„Ali ni bilo več življenja v njem?“ povpraša zvesti poslušalec pripovedovalca.

„Kako, ker je bil tako razdelan! Še kosti se niso držale skupaj, tako je bil razmesarjen. Seveda — taka višina! Kostí so pobrali, zavili jih v rjuho in tako pokopali na domačem pokopališču.“

„Kje pa je bil tovariš njegov, ki ga je zapeljal tako daleč?“ povpraša zopet oni zvedavo.

„Lej ga! Kaj ne veš, da to ni bil človek, ampak škratec ali pa hudobec sam, ki ga je zavodil? Tako moč ima hudobni duh do človeka, če se ne izroči božjemu varstvu.“

Tako so mi pripovedovali oča. Nazadnje so mi pa še pristavili te-le besede: To si zapomni, Jožek: Brez križa nikdar ne lezi in nikdar ne vstani, to si zapomni! — Hm, tedaj sem bil še majhen dečko, hm, in vendar se mi zdi, kakor bi danes slišal te besede iz očetovih ust. — Bog jim daj dobro, mojemu oču!“

„Kako pa so ga vendar zapazili ljudje, Mlinarjevega, če je bil tako visoko od tál, da ga nihče ni slišal, ko je klical na pomoč?“ povpraša zopet oni.

„Kako neki? Tisto jutro, ko ga je zavodilo, prižene mlad pastir živino sem pod peč past.“

Vpitja res da planšar ni mogel slišati in ga tudi ni slišal. Veselo je tisti dan solnce sijalo. Tudi mladi fant je bil vesel in je na glas prepeval. Kar nakrat, bil je ravno pred Mlinarico, prileti k njegovim nogam klobuk, za katerim je bilo polno planinskih rož, kakor ravšja¹⁾ in beluncev.²⁾ Osupel pobere pastir pokrivalo, pogleda je od vseh strani ter spozna kmalu na njem, da je Mlinarjev lovec njegov gospodar. Précej je vedel, da se je tu zgodila nesreča. Če je klobuk tukaj, njegov gospodar tudi ne more biti daleč. Išče in išče okoli peči spodaj, pa nikjer sledú o kakem človeškem truplu. „Morebiti se je v steni v kaki razpoki ustavil.“ Pogleda ob skalah. Šele čez dolgo zapazi, kakor da bi se bilo nekaj zamajalo tam gori na ruševini v najzgornji steni. Pogleda natančneje, res! Človek je. — Steče domov povedat, in tako so zvedeli ljudje in domači župnik. Kar se je potem zgodilo, to sem ti že pravil.“

„Na pečéh se res ni šaliti, ne“, pripomni zopet oni. „Kadar greš na gore, priporoči se Bogu, fante!“ tako so tudi meni oča večkrat

¹⁾ Ravšje, tudi ravšelj = Rhododendron.

²⁾ Belunec = Edelweiss. (Ta beseda se nahaja v Ratečah med narodom.)

rekli. Res: „gora ni nora, ampak ta je nor, kdor gre gor“, pravi star pregovor.“

„Res je to! Vedno si v nevarnosti, le jedna napačna stopinja, pa ti izpoddrsne, zvališ se in štrbunkneš v prepad — pa si na drugem svetu. No, če te pa še hudobec vodi ali pa škrat, ki je tudi malo prida — sam Bog nas varuj!“

Tako se pogovarjata planšarja pri stanu. In Bog vé, kako dolgo bi jima še tako razgovor tekkel, da ni ogenj na ognjišču zopet ugasnil. Tu se vzdramita. Šele sedaj zapazita, da je zunaj ponehal dež in da je skozi špranje pri steni pogledalo solnce. Skočita po koncu.

„Za živino bo treba pogledati; mojega zvonca že ni nikjer slišati. Pa kako je obelilo, poglej, vse je belo! Veš, nikar ne hodi ovác iskat pod peči! Plazovi, plazovi!“

„E kaj, ne bo hudega! Moram vendar iti nekoliko gledat po njih; če bo pa ravno tako hudo, tedaj se pa vrnem.“

Razideta se vsak za svojimi ovčami. In kmalu se razlega ob skalovju znana narodna pesem:

Po gôrah je ivje
V dolini je led! . . .

Vlahinja in Žid.

Lepo Vlahinjo Ladko
Ljubil je Židek mlad,
Vsak večer je pod njeno
Okence hodil stát.

Je-li se v mraku izgubil,
V mraku njenih las?
Ali ga je premamil
Jasnih očesec kras?

Ni se izgubil v mraku,
Nôči navajen je Žid —
Kaj je njemu za jasnih
Njenih očesec svit!

Tkanice mlada Ladka
Krasne imela je,
Pa jih zadnjo nedeljo
Ná-se pripela je.

Vse po prsih do pasa,
Vse okrog čez pas
Sami srebrniki —
Ha, to bil vam je kras!

Na večér sta po vrtu
Z Židom se šetala,
Vem, da večno zvestobo
Sta si obetala.

Zjutraj pa išči in išči,
Tkanic ni in jih ni.
Oče kriči in kolne,
Mlada se Ladka solzí.

Tkánic ni in jih ni več,
Žida ni tudi nikjér — —
Vidite, kaj pripeti se
Láhko v nedeljo zvečer!

Gojko.

Biserji.

17.

Na dva se prijatelja moreš zanesti:
Zaupaj le svojemu umu in pesti.

18.

Tudi pekoča kopriva
Se kuhana lahko uživa.

19.

Na zemlji vsem dovolj je kruha,
A mnogi ima dva trebuha.

20.

Gotovo nekaj te bolí,
Če pečen kruh ti ne diší.

Anton Hribar.

Celje in okolica.

(Povestne in mestopisne črtice. — Poleg „Celjske Kronike“ i. dr. sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Dalje.)

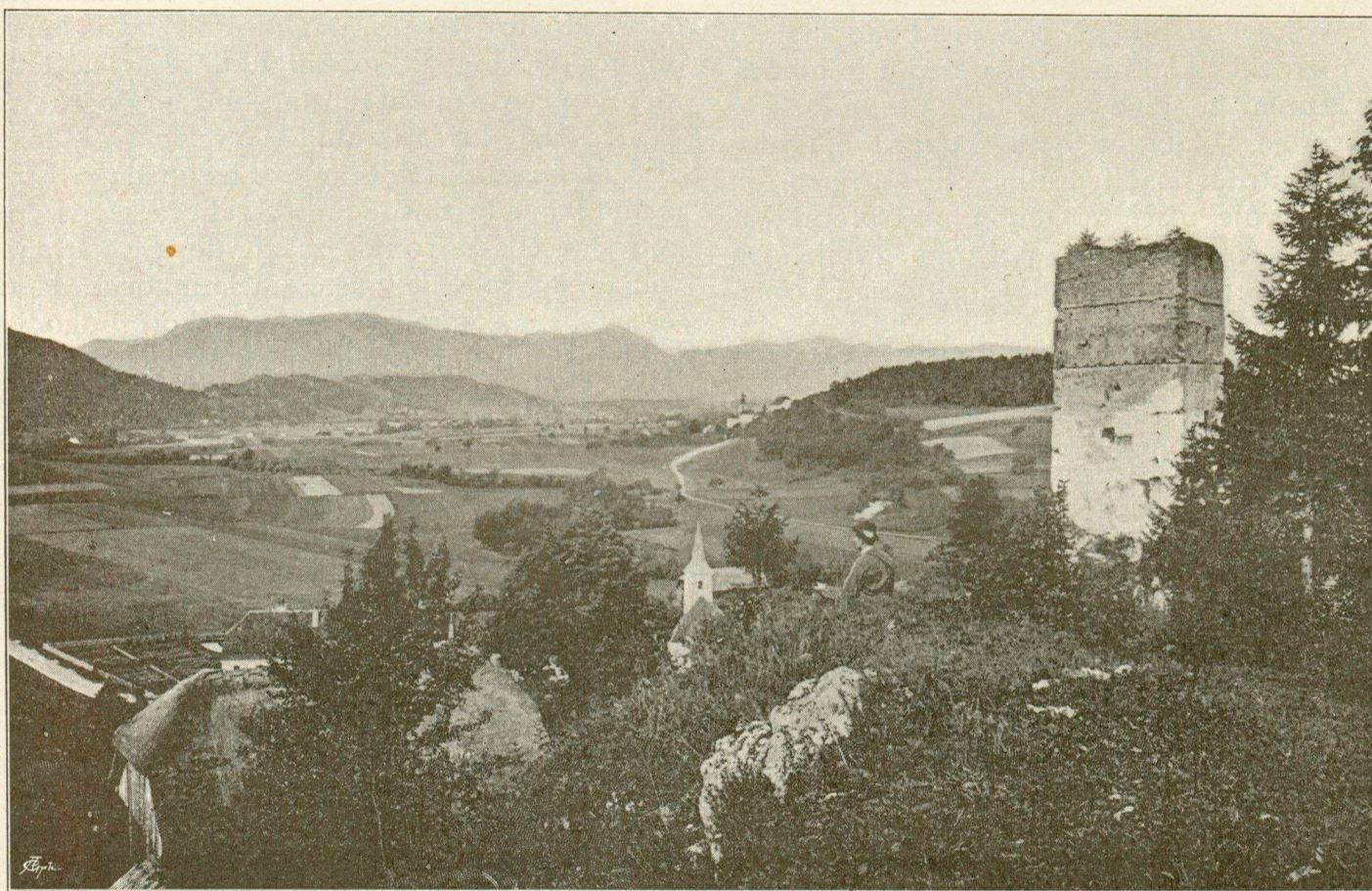
Grofovina celjska.

Da se vidi, koliko posestev in katera so nekdanj imeli celjski grofi, postavimo sèm imenik dotičnih mest, trgov in gradov, kakor nam jih podaje Orožen v svoji kroniki. Celjskih grofov last je bila:

V Štajerski: Celje, Ostrovec, Pograd, Hekenberg, Sanek, Braslovče, Paka, Mozirje, Vrbovec,

Rudnik, Gornji grad, Forhtenek, Katzenstein, Šoštanj, Šalek, Gorica, Soteski grad, Novi grad, Rabensberg, Lemberg, Vitanje, Konjice, Vuzenica, Muta, Ivnic, Hohenburg, Waldstein, Pfanberg, Murek, Fruzenau, Freistein, Rogatec, Kraljev grad, Podsreda, Planina, Žusem, Rifnik, Prežin.

V Koroški: Ortenburg, Sternberg, Špital, Paternion, Gornji Drauburg, Spodnji Drauburg, Somerek, Kelerberg, Staienberg. Pregrad, Gornji

Razvaline šaleškega gradú in šaleška dolina. (*M. Helff.*)

Kamen, Spodnji Kamen, Weissenek, Hartneidstein, Mautenberg, Breznik, Falkenstein, Greifenburg, Treben.

V Kranjski: Sviben, Krško, Radoljica, Lož, Ribnica, Kočevje, Fridrichstein, Poljane, Weissenfels, Kostel, Ig, Smlednik, Kropa, Polhovgradec, Waldenburg, Goričane, Ortenek, Zobelsberg, Vinica, Valenberg, Grafenwerth, Mirna, Krajinski gradič, Naklo, Goldenstein, Neuburg, Pemont.

V Hrvaški: Zagreb, Samobor, Steničnik, Medvedgrad, Jurjevo, Koprivnica, Varaždin, Čakovec, Strigova, Krapina, Carvar, Trakenstein, Bistrica, Neodelec, Tirnlein, oboje Kamenice, Vrana, Kostajnica, Weker itd.

V Avstrijski: Jochtenstein, Rohrau, Medling, Guntramsdorf, Lichtenstein, Maria Entzersdorf.

Nadalje se še imenujejo ta-le posestva last celjskih grofov: Vrtilak, Gablonic, Plesvic, Stuboden, Čerau, Truksen, Švarcenek, Graršen, Japra, Wursin, Lüber, Osterpelc, Steinhaus, Hogonic, Trauč.

V zastavo so bili dobili celjski grofi: Slovensko Bistrice, Laško, Žalec, Vojnik, Strahovo, Monsberg (kor.), Radeče (Grečan), Stettenberg, Metlika, Kostanjevico, Novo mesto, Šibenek, Višnjo goro, Frankenburg, Attersee in Mithau.

Boj za grofovino.

Nenadna smrt grofa Ulrika II. je razkropila celjska posestva na mnoge strani. A za bogato naslednino je bil preje še hud prepir in krvav boj, v katerem so zopet trpeli Slovenci v l. 1457.

Oglasilo se je v kratkem do štiriindvajset „snubačev“ za celjsko grofovino. Najimnitnejši med njimi so bili: cesar Friderik III., češki in ogerski kralj Ladislav, vojvoda štajerski Albreht VI., tirolski grof vojvoda Sigismund, tešinsko-glogovski vojvoda Vladislav, goriški grof Janez in modruško-krški grof. Zahtevala pak je dedino tudi Ulrikova vdova grofica Katarina.

Po dednih pogodbah z l. 1433. in 1443. je bil pravi dedič celjske, ortenburške in sternberške grofovine cesar Friderik. Grofici Katarini pak so bili vsi njeni vazali, naddvorniki, vitezi, svetovalci itd. prisegli, da bodo celjsko grofijo izročili samo onemu, kateremu jo bo prisodil državni zbor; a da je tudi ne bodo prepustili preje, dokler ne dobi grofica svoje vdovine in jutrne, naddvorniki, vitezi in ostali sluge pa svoje plače za pokojnim grofom. Vitovec je bil izbran za vojskovodjo grofije. Ali uprav on se začne najpreje dogovarjati s cesarjem. Friderik, ki je bil v ta namen prišel v Celje, dá Vitovcu mnogo denarja, prepusti grajščino Sternberg pri Beljaku, ter mu podeli plemstvo in ga imenuje za sternberškega barona.¹⁾

Tako pridobljeni Vitovec izroči cesarju Frideriku trdnjavo gornje-celjsko, pozneje tudi dolnji grad v mestu (sedaj je vojašnica); dočim so oskrbniki: šibeneški, ostroviški, vrbovski, forhteneški, radoljiški in saneški ostali zvesti grofici Katarini. V tem pride povelje od kralja Ladislava v soglasju z vdovo Katarino (katera je sedaj bivala v Hrvaški) do celjskih oskrbnikov, da ne smejo posestev in gradov celjskih izročiti nikomur drugemu, kakor le njegovemu kraljevemu pooblaščenju. Brez obzira na ta ukaz pak naredi cesar Friderik, da v Gradcu dné 16. svečana l. 1457. zbrani razsodniki celjsko zapuščino prisodijo njemu, cesarju. No, Vitovec, boječ se, da ne izgubi svojih posestev v Ogerski, ako vse tako iz lahka prepusti cesarju, prestopi zopet h grofici Katarini, zbere skrivaj v svojem gradu Grebenu v Hrvaški četo vojakov ter udari dné 30. mal. travna, v četrtek po Jurijevem, na cesarske, uprav tedaj zbrane v Celju, tako nenadno, da je cesar sam komaj utekel po podzemnem hodniku iz dolnjega na gornji grad, prepustivši v mestu vse spremstvo, med temi kancelarja svojega, krškega škofa Ulrika III., pa Janeza in Jurija Ungnada, pečat, pisarno in dragocenosti. Vse to je prišlo v roke Vitovcu in njegovim vojakom; in ujetniki so se morali

¹⁾ Orožen, C. Kron.

drago odkupiti. Vitovec pa zatem obseda cesarja v gornjem Celju še osem dni, a pred štajerskim vojskovodjo Ulrikom Schaumburškim se vendar naposled umakne nazaj na Hrvaško.¹⁾

Cesar Friderik tako oslobojen udari sedaj z vojsko iz Celja pa skoz Ljubljano in Kranj ravno na uporno Radoljico, katero obsede in tudi vzame. Odtodi odhiti proti Beljaku, naskoči Vitovčev Sternberg ter ga do tal poruši. Med tem pa tudi Vitovec ni držal križem rok. Pridrl je v Kranjsko, zapalil Škofjo Loko, premogel Kranj ter vzel Radoljico, katero je bil cesarjev poveljnik Kaspar Lamberg zažgal in popustil. Zatem se vrne Vitovec naglo na Štajersko. Med Blagovico in Trojano so ga sicer kmeti s hribov nenadoma napali in mu pobili nekoliko vojakov; a tudi on potolče kakih štiri-deset kmetov ter se napoti doli v Savinjsko dolino. V tem pak so bili tudi cesarski Radoljico zopet dobili in mestno obzidje podrli.²⁾

Ko se je Friderik mudil še v Koroški, dospè glas, da je kralj Ladislav 23. listopada l. 1457. izdihnil mlado dušo. Smrt kraljeva je pa tudi končala celjsko vojno; zakaj vdova Katarina in vodja Vitovec sedaj nista imela nikogar, na katerega bi se opirala. Prisiljena skoro pogodi se Katarina po poročnikih s cesarjem v Gradcu dné 15. grudna leta 1457.: grofica Katarina je prepustila Frideriku celjsko, ortenburško in sternberško grofovino; cesar pa je dal vdovi krški grad za stanovanje do smrti in dva tisoč funtov vinarjev letnih dohodkov. Zagorje pa in malone vsi hrvaški gradovi so pripali zopet hrvaški kroni.

Tudi Vitovec se je naposled pomiril s cesarjem. Dobil je l. 1459. Krapino, zatem l. 1460. tirolsko mesto Lienz in grad Bruck, ki jih je bil goriškemu grofu odvzel, in še zagorsko grofijo. Tako je sedaj imel nekdanji ubogi češki plemič velika posestva; zval se je zagorski grof, sternberški baron, hrvaški ban in cesarski svetnik; in bil je tudi slovit cesarski vojskovodja.³⁾

Grofica vdova Katarina pa je naposled leta 1469. prepustila cesarju Frideriku še krški grad in dohodke, ter je šla bajè v samostan v Dubrovnik, zatem v Apulijo in nazadnje v Macedonijo k sestri svoji, sultanici vdovi Mari, v Ježovo blizu Svete gore — Athos, kjer je umrla in bila pokopana v Konči nad Strmnico.⁴⁾

* * *

Tako je preminula bogata in mogočna rod-bina celjskih pokneženih grofov, katera se je bila kakor svetel meteor od prostih plemičev povzdignila na najvišjo stopinjo i celó tje do pre-

¹⁾ Janisch s. v. Cilli.

²⁾ Letop. Mat. Slov. 1871, 26.

³⁾ Orožen, C. Kron.

⁴⁾ Arkiv za poviesnicu jugoslav. III. 48.

stola cesarske visosti; in zatonile so tri zlate zvezde v sinjem polju, katere so se lesketale komaj malo nad jeden vek.

Celjski grofi so bili hrabri junaki, mogočni in bogati vitezi. Bojevali so se s kristijani, s Turki in s pogani; nameščevali so kralje in vladali njihove države. Imeli so silo posestev. Mest, trgov in gradov po peterih deželah gotovo nad 125 je bila njihova last; dokaj so jih imeli tudi v zastavo — kakih šestnajst — in mitnino so pobirali na mnogih krajih. V Beču je bil celjski dvor tam, kjer je sedaj takozvani Amalienhof, del cesarjevega grada, tedaj ogromna palača.

Da, bili so celjski grofi sloviti; a bili so tudi siloviti. Navdajale so jih hude strasti: nenavadna pohotnost, grabežljiva lakomnost, drzovita prevzetnost in neomejnjiva slavohlepnost. Dosti nahajamo o tem zapisanega; vidi n. pr. „Vestnik“ 1874, št. 2—6; posebe o Frideriku II. in Ulriku II., pa o Barbari, soprogi in vdovi. No, morebiti pa i tedanji i poznejši pisatelji, kakor Aeneas Sylvius Piccolomini (poznejši papež Pius II.), Joan. baron Valvasor i. dr. sodijo o tej stvari tudi preostro. Zakaj obilne pobožne ustanove celjskih grofov — kakor bomo še zvedeli pozneje pri cerkvenih zgodbah celjskih — jasno svedočijo tudi o boljši strani njihovi. Tudi ustno poročilo hrani dokaj resničnih in menda tudi neresničnih, samo v živahni domišljiji ljudski skovanih pripovedek o grofih lupežnikih, razbojnikih, nasilnikih, otmičarjih itd., kakor povesti o Starem gradu in o hribu Vipoti, o Teharjih, o Bežigradu in drugih med domačimi prebivalci znanih krajih.

Vse celjsko imetje je bilo razkosano ter je dobilo druge gospodarje. Izmed gradov nekdanjih njihovih, je že marsikateri povsem izginil, da mu se skoro več ni sled ne pozna; drugim še gloda zob časa poslednje ostanke, da tudi ti naposled zibnejo v prah, med temi ista stolica, celjski „Stari grad“. — V mestu Celju pa so v nemški (nekdanji minoritski) cerkvi za velikim oltarjem shranjene nekdanjih celjskih grofov — lubanje.¹⁾

Celje zopet avstrijsko.

„Dasiravno je Celje še le s pomočjo celjskih grofov do večje veljave in večjih pravic prišlo, vendar po smrti teh svojih zaštitnikov ni hiralo, marveč se vedno po malem razvijalo in rastlo.“

Ivan Lapajne.

S smrtjo celjskih pokneženih grofov je izginila pač tudi slava in znamenitost Celja v

¹⁾ Poleg Starega grada celjskega, na Čampovi zidnici se nahaja v beli marmor vrezana doprsna podoba z vpisom: Catharina Gefürstete Gräfin von Cilli 1437.

svetovni povestnici. Mesto, združeno sedaj zopet s Štajersko, ostalo je nadalje v oblasti avstrijskih vladarjev ter je bilo več ali manje združeno z usodo svoje dežele in cele države in doživelo iste dogodke.

O teh svetovnih dogodjajih nam pripoveduje obča povestnica; zato jih mi tu ne bomo obširneje razkladali. Samo nekatere važnejše stvari, našega mesta posebe se tiče, hočemo le na kratko omenjati iz poslednje dōbe njegove: Kako je zlasti Celje ohranilo prejšnje svoje pravice in k starim dobilo še nove; pa tudi, kako je ta čas prinašal razne nadloge za mesto in njegovo okolico.

Gornje Celje.

Stanovališče nekdanjih celjskih grofov, gornji celjski grad, ki je bil sedaj last habsburške hiše, oskrbljevali so po smrti grofa Ulrika II. cesarski naddvorniki (burggrafi) kot najemniki. Ti so bili¹⁾:

Krištof Ungnad 1461, Jurij pl. Apfalter 1463, Andrej Hohenwart 1470 do smrti 1503, zatem Jakob Landau, deželni nadstojnik (landvogt) švabski, kateremu je cesar Maksimilijan I. grad zastavil za 8000 gld., leta 1506. Leta 1516. je dobil celjski grad v oskrbljevanje Kaspar Herbst, vlastelin Ložki, svetovalec in komornik cesarjev; l. 1525. Ahacij Lindeški, l. 1546. Janez Ungnad, baron (koroško) saneški, podpiralec jugoslovenskih protestantovskih pisateljev.

Sčasoma je bil celjski grad in njega oskrbljevanje od mesta ločeno. Dne 23. grudna 1750 je prodala cesarica Marija Terezija gornji grad z vso oblastjo in vlastjo tajnemu svetovalcu in predsedniku grofu Antonu Gaisrucku v zameno grada Neukirchena na Steinfeldu v Avstrijski in za doplačo 25.000 gld. Tako je prešel celjski gornji grad v zasebno lastino, dočim je še dolnji v mestu ostal cesarski. Grof Gaisruck je baje dal streho z gornjega grada prenesti na svoj, po načrtu cesarskega grada Schönbrunn (1754 do 1760) sezidani grad, Novo Celje blizu Žalca. In tako bi bili tedaj zapustili gornji celjski grad, kateri se je sicer podiral že l. 1576.

Po smrti grofa Antona Gaisrucka je dobil grad v last njegov brat grof Janez Karl Gaisruck l. 1761., in za nekoliko let tega sin grof Vincenc Gaisruck. Ta se je prezadolžil, in grad je kupil 28. vinotoka l. 1802. tamkajšnji kmet Andrej Gorišek za 35 gld. Akoprav je grad že dolgo stal brez strehe, vendar je bilo njegovo zidovje tedaj še trdno; ali novi lastnik je začel v gradu kamenje trgati, zlasti pa izbijati rezane vogelne kamene, pa je tako staro zidovje tega grada jako zrahljal. L. 1846. i. malega travna

¹⁾ J. A. Janisch: Top.-stat. Lexikon von Steiermark s. v. Cilli.

pa je štajerski poglavar Mat. Konst. grof Wickenburg po Janezu Lichteneggerju, oskrbniku blagovenske grajščine, kupil od kmeta Antona Goriškega razvalino celjskega grada za 620 goldinarjev srebra ter jo nato prepustil štajerskim stanovom.¹⁾

Privilegije celjskega mesta.

Več posebnih pravic je podelil Celjanom cesar Friderik III., n. pr.²⁾:

Ponedeljek po beli nedelji l. 1458. jim je potrdil v Dunajskem Novem mestu ne samo ona prava, katera je bil Celjanom podelil grof Friderik II. leta 1451., temveč jim je dopustil cesar tudi sobotni tržni dan in sejma o svetem Vidu in sv. Danijelu, ter je dovolil nov sejem na dan svete Uršule mesto prejšnjega o sv. Martinu.

Dné 1. vel. travna l. 1459. je dovolil cesar Celjanom, da smejo bolnišnico sv. Duha, katera je baje stala za sv. Duha cerkvijo, prestaviti v mesto.

V torek po 2. postni nedelji l. 1461. je zapovedal Friderik v Gradcu svojemu oskrbniku gornjega celjskega grada, Krištofu Ungnadu, da naj ne trpi v celjskem področju toliko krčmarjev, kateri posebno kmetom vino za žito ponujajo, jeden lonc vina za tri lonce žita, mestnim pa in trškim gostilničarjem jemljó dobiček.

V sredo po drugi postni nedelji l. 1461. je v Gradcu potrdil cesar Celjanom pravico v odprtih vodah in potokih ribe in v okolici ptice loviti, kar jim je bil branil Ungnad.

Četrtek po godu izpreobrnitve svetega Pavla l. 1478. je Friderik v Gradcu ukazal, da vsako trgovinsko blago, katero se vozi mimo Celja, mora tu ostajati čez noč, razven žita, vina in soli; a da se mora to blago voziti po navadnih cestah, in da se ima zapleniti. Nadalje, da na jedno miljo (uro) okolo Celja ne sme nikdo krčmariti. Naposled velí cesar Andreju Hohenwartu, oskrbniku gornjega grada, naj naroči prelatom in plemenitašem, da morajo svoje zapuščene hiše v Celju za leto in dan pozidati, v njih stanovati in plačati od njih hišnino, kakor drugi meščani, drugače jim bodo hiše prodane.

Petek po binkoštih l. 1483. je ukazal cesar Friderik v Lincu svojemu svetovalcu in stotniku And. Hohenwartu, javno oznaniti, da se ima zapleniti ono blago, katerega ne bi vozili po starih cestah, kjer je cesarska mitnica, in da se posebno sedaj ogibljejo ceste na Zbelovo, kjer je mitnica, s čimer se cesarki dohodki umanjšujejo, kar ne ugaja niti se ne misli dovoliti.

Cesar Maksimilijan I. je potrdil v Beču dné 8. grudna l. 1493. Celjanom njihove sloboščine in v Wormsu sredo po sv. Margareti l. 1495.

¹⁾ Orožen: Celjska Kronika.

²⁾ Janisch l. c., Orožen C. Kron.

še posebe pravico iz l. 1478., da mora vse blago, razven žita, vina in soli, v mestu prenočevati. Ponedeljek po četrti nedelji v postu l. 1512. pa je Maksimilijan iznova prepovedal po stranskih cestah voziti.

Cesar Ferdinand I. je v Gradcu 8. listopada l. 1521. potrdil celjskemu mestu stare pravice, pravico o prenočevanju blaga, in v Beču dné 7. sušca l. 1533. bolnišnico sv. Duha; ter je tudi v Beču dné 8. listopada leta 1535. dodelil Celjanom k že dovoljenemu sejmu na sv. Danijela še sejem na dan sv. Andreja.

Ferdinand II. je potrdil v Beču dné 13. maledga travna l. 1639. Celjanom njihove stare sloboščine in v Beču dné 14. mal. travna l. 1640. jim dovolil, da smejo imeti sejem tudi na sredpostno sredo, ter jim je celó dal pravico, pečatiti z rdečim voskom.

Leopold I., potrdivši v Beču dné 10. prosinca l. 1671. celjskemu mestu vse prejšnje pravice, dovolil je zopet v Beču dné 30. prosinca l. 1700. pri cerkvi sv. Jožefa dvojno prosto proščenje („žegnanje“), in to tretjo nedeljo po véliki noči in prvo nedeljo po Danijelovem.

Vse stare privilegije so Celjanom zopet potrdili: Jožef I. dné 22. vinotoka l. 1707., ki jim je tudi ponovil njihova pisma, ki so jim bila zgorela; Karol VI. dné 18. kimovca l. 1717.; Marija Terezija dné 14. mal. travna 1759., katera jim je potrdila mitnino od živine in vozov, pa tovarnino in tehtnino; in Jožef II. dné 16. sušca l. 1782., kateri je mestu vse stare pravice potrdil, samo zaradi tovarnine in tehtnine je razsodil, da voznikom ni treba več v Celju z blagom prenočevati.¹⁾

Turški napadi.

Kakor slovensko deželo v obče, tako so tudi Celje in okolico večkrat pohodili nepovabljeni gosti, divji Turki.²⁾

Prvikrat so se prikazali Turki pri Celju l. 1469., došli sem od Metlike. Zatem so l. 1471. binkoštni ponedeljek pridrli zopet iz Kranjske skoz Ljubljano in Kranj v Savinjsko dolino in proti Celju. Povsodi so požigali in plenili, starce, ženske in otroke morili, moške pa gnali s seboj v sužnjost.

Zopet dve leti nato, l. 1473. dné 2. vinotoka, prišli so Turki, vračajoči se iz Koroške, v oddelku skoz Šaléško dolino z 8000 ujetih kristijanov, katere so gnali v nepretrgani vrsti od osmih v jutru do štirih popoldne mimo Celja proti sv. Juriju pod Rifnikom. Vojaki so sicer Turke neprenehoma pobijali, a brez uspeha. Tudi jeseni leta 1476. so baje tako šli Turki

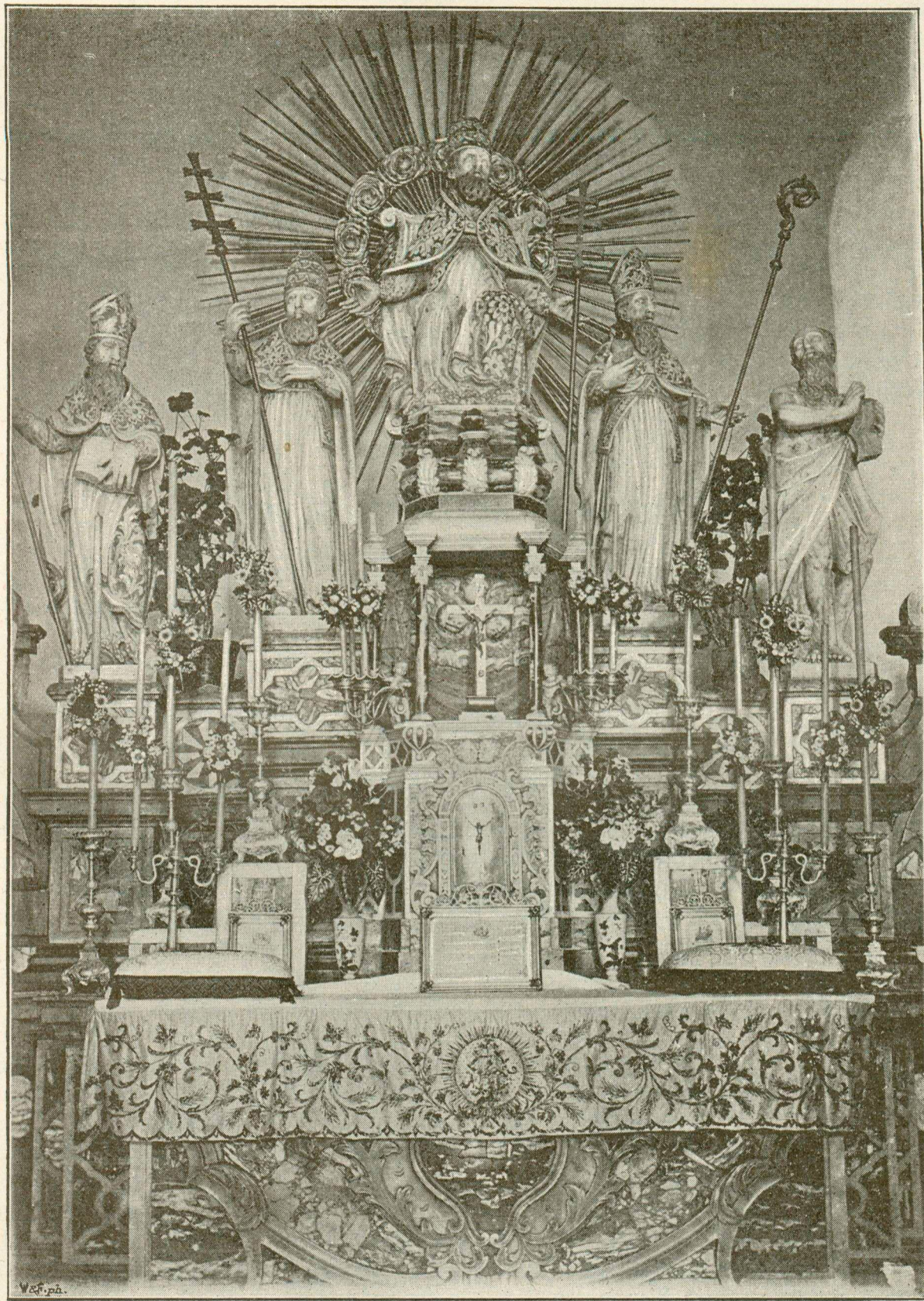
¹⁾ Take in jednake privilegije pa so tedaj dobila tudi druga mesta.

²⁾ Orožen C. Kron., Dek. Cilli, Tüffer, Lapajne.

mimo Celja in s seboj odvedli tudi celjskega meščana Jurija Leiserja.

L. 1479., meseca vel. srp., pridrli so Turki od Brežic gori mimo Celja pa do Novegakloštra.

Tu so ostali tri dni; postavili v cerkev svoje konje, kip Matere Božje in podobe svetnikov sramotno razbili, odhajajoč pa oplenili samostan in pobrali vse dragocenosti, knjige in pisma, in

Veliki oltar v košanski župni cerkvi.

še s seboj v sužnjost tirali priorja p. Pavla de Nova civitate, p. Jurija Marschalka de Viena in p. Kasparja Kolobina, p. Volfganga Weidtdorferja Bečana pa nasilno ubili. — V teh napadih je neizrekljivo trpela tudi celjska okolica.

Nekako leta 1483. ali pozneje so razsajali Turki okolu Laškega ter oskrunili in poškodovali več cerkev v okolici; in zopet tako okoli l. 1487., kadar so požgali Laški trg in oskrunili cerkev B. M. D. v Svetini.

L. 1492. so Turki grozovito divjali po vseh naših krajih in so tudi tedaj naskočili Celje. A tu jih je Jurij Herberstein za nasipi tedaj nepremagljivega obzidja odbijal tako junaški, da so morali oditi s krvavimi glavami. In zadnjikrat so razbijali Turki okolo Celja dne 14. vinotoka l. 1529., ko so bili odgnani od Beča. Oplenili so sedaj Dobrno in Rimske Toplice. Vilhelm Herberstein je divjake pri Celju potolkel.

Valvasor pripoveduje k letu 1492. grozne reči, ki so jih počenjali Turki pod Ali-pašo po vseh slovenskih pokrajinah. Morili so kristijane na vse mogoče načine; glave njihove nabadali na sulice in okolo njih skakali; otroke butali z glavami ob plotove in zidovje, da so se možgani razlivali po tleh. Človeški udje so ležali na cestah in potih. Telesa mrtvecev so parali, z njihovimi črevi se prepasovali ter celó pekli in žrli človečje meso.

Cesar Friderik III. je bil leta 1489. pisal iz Innsbrucka celjskemu davkarju Vilh. Dolacherju, da on Celjanom v teh vojnih napadih odpusti 80 funtov vinarjev vsem, kateri tržujejo doma, da morejo tem bolje svoje mesto utrditi in braniti. Andreju Hohenwartu, naddvorniku celjskemu, pa je cesar Friderik tedaj ukazal, naj nabira ljudi za bran proti sovražniku; za plačo brambovcem pa naj razpiše v celjskem glavarstvu davek, ki ga naj pobirata on, t. j. Hohenwart, in arhidijakon savinjske doline.

Dne 16. rožnika l. 1555. pa je bil v Celju zbor štajerskih, koroških in kranjskih poslancev, kateri so se tu posvetovali, kako bi se pomagalo v bojih s Turki; ter so za turški davek dovolili Štajerci 108.000, Korošci 40.000 in Kranjci 22.000 glđ.¹⁾ (Dalje.)

¹⁾ Vid. Lapajne l. c. 122, 179.

Plastika v pesništvu.

(Spisal J. Š.)

Med vsemi umetnostmi¹⁾ je gledé na snov pesništvo najbogatejše. Karkoli nam predstavljajo druge umetnosti, vse to nam predstavlja, vsaj v nekem oziru, tudi pesništvo in še mnogo drugega, česar druge umetnosti ne morejo uprizoriti. Tako bi pesniške podobe lahko imenovali pesniško slikarstvo, mero, srok (rimo) in blagoglasje godbo poezije. A če nam pesništvo podaje prednosti drugih umetnostij le nedoločno in nejasno, presega vendar vse druge v tem, da jasno in natančno izraža svoje ideje, ki so v vsakem umotvoru oživljajoča duša.

Za vsako umetnost je potrebno dvojno, to je ideja ali misel in pa čutna snov. Da je torej poezija umetnost, potrebna ji je neobhodno čutna snov. To čutno snov, kateri udahne pesnik oživljajočo jo idejo, podaje poeziji plastika. Umeva se pa samo po sebi, da ta plastika ni navadna plastika, ampak v onem zmyslu, v katerem jo poezija posnema v svoje namene, kakor posnema tudi poprej imenovane umetnosti. In plastika v tem zmyslu ni v pesništvu le postranska stvar, kakor okras ali lišp, temveč je, kakor bomo videli, za njo bistvenega pomena. Brez plastike ni prave, popolne, dovršene pesniške umetnosti. In v istini se tudi vsak

¹⁾ Za nemško „Kunst“ rabijo slovenski pisatelji dve besedi, *umetnost* in *umetelnost*. Prve ne gré zametavati, ker je udomačena, druge ne, ker je v narodu. Rabimo obe, toda s tem razločkom, da nam znači umetnost „die schöne Kunst“, in umetelnost „die mechanische Kunst“, ker zaznamljuje prva bolj umsko, druga pa bolj ročno spretnost.

znamenitejši pesnik v tem oziru več ali manj odlikuje, kakor Homer, Shakespeare, Calderon i. d.

Toda vpraša morebiti kdo radovedno, kaj ima plastika opraviti s poezijo, kako naj plastika podaje poeziji čutne snovi? O plastiki se more govoriti le v kiparstvu, ne pa v pesništvu. Lahko se torej komu prigodi, da sliši o tem ali onem pesmotvoru hvaliti, kako je plastičen, in vendar ne more na njem ničesar tipati. Čeprav dobro vé, kaj je plastična umetnost, vendar ne vé, kaj je plastika v poeziji. Na to vse odgovoriti, je namen tej-le razpravi. Pesnikom, ki si želé estetiškega pouka, bode, tako upamo, dobro došla ta razprava, tem bolj, ker je v tej obliki ni lahko kje najti; a tudi drugim čitateljem ne bo odveč, ker jim bo pomogla s te strani prav ocenjevati izdelke poezije, jedine umetnosti, katera se tudi pri nas Slovencih lahko vsestransko goji in v kateri se lahko proslavimo, ako se naši pesniki ne bodo vedno zadovoljevali s kako „zbirko“ pesmij ali balad, ampak nam ustvarili jedenkrat tudi nekaj v resnici stalnega in znamenitega.

Ako je plastika v poeziji zastopana, pač ni telesna. Zakaj sredstvo, katero rabi poezija, je le beseda, ki ni telesna. Zastopana je po svojem bistvu. Zato bomo najprej premotrili bistvo plastike in potem šele preiskali, na kak način jo pesništvo rabi za svoje namene, kaj je njen dušeslovni in estetični pomen. Slednjič si bomo tudi še ogledali, kje in kako se ta plastika kaže

in kdaj torej smemo kak pesmotvor imenovati plastičen.

Beseda plastika izhaja iz grške besede *πλάσσω* in pomenja obraziti, vpodobiti. Ime samo nam torej že pravi, da nam je misliti na snovite predmete in da so ti obrazni, t. j. da imajo določene oblike. V tem zmislu znači plastika tudi obrazno delo sploh. Mi jo pa navadno umevamo kot samostojno umetnost, in kot taka nam je plastika tista spretnost, po kateri se izdelujejo snovite, lepe in značilne podobe. Značilne podobe rečemo, ker mora plastika v našem zmislu, kakor vsaka umetnost, izražati misli ali ideje. Da more tej zahtevi zadoščati, mora si, ker je omejena na gola, mrtva telesa, pred vsem izbirati za svoj namen taka telesa, katera so za izražanje idej najugodnejša. Ker so pa ideje med vsemi zemeljskimi stvarmi jedino le last človekova, zato more v obče le človek biti plastiki predmet za izražanje idej.

Toda kako naj izrazi umetnik na sami mrtvi snovi, na mrtvem telesu ideje? O tem v resnici ni noben umetnik preveč premišljeval, ker je to prav lahko pogoditi, in zato v plastiki ne opazamo že toliko umetniškega kakor umetelnega razvoja. Znano je namreč, da se naše duševno življenje, t. j. mišljenje, hotenje in notranje čutenje javlja tudi na zunaj, na telesu v raznih določenih izrazih, tako, da prav pogosto iz telesnega gibanja in dejanja lahko natančno spoznamo ves duševni položaj. In zares, v dejanju se prav razodeva ves značaj človekov, dejanje je izraz njegovega mišljenja in čutenja. Prav zaradi tega more tudi plastika izraziti na mrtvem telesu ideje. Gibanje ali recimo dejanje je zato tudi njeno bistvo, je ključ, kateri odpre tudi plastiki vrata v dvorano umetnostij. To je tako resnično, da hoté nekateri leposlovci početek grške plastike izvajati iz določenih prizorov in položajev dramatskih predstav in trdé, da je plastika svoje tvorbe nekako ujela iz predstave ter tako ta ali oni prizor izdrla hitremu času, ki nam jih kaže le za hip, in ga utelesila¹⁾ ali mu dala stalno podobo.

¹⁾ Primeri Jungmann, Aesthetik str. 557.

Nekateri leposlovci sicer ne priznavajo, da bi bilo dejanje bistvo plastike. Po nazoru teh leposlovcev je namen plastike le ta, da nam izdeluje lepa telesa, češ, v plastiki se mora kazati „svečani mir“, „erhabene Ruhe“ (Lotze), „Geschlossenheit der Persönlichkeit“ (Lemcke) i. dr. Toda ti leposlovci bi dosledno po teh nazorih morali zavreči najlepše tvorbe grške plastike, ki kažejo vedno neko dejanstvenost in določen izraz. Ti leposlovci tajé idealnost umetnosti in morajo zato dosledno tajiti dejanje v plastiki, ki izraža ideje. A kako se naj potem loči plastična umetnost od plastičnega rokodelstva? Ne, prav duševnost dela razloček in sicer bistven razloček med umetnostjo in umetelnostjo. Brez idealnosti sploh ni umetnosti. (Primeri Stöckl, Lehrbuch der Aesthetik str. 220.)

Ako je pa dejanje bistvo plastike, biti mora tudi v pesništvu dejanje bistvo plastičnega opisovanja. Kjerkoli torej zapazimo v pesništvu dejanje, tam moramo vselej govoriti tudi o plastiki. Ni pa potrebno še posebej dokazovati, da nam je ob tem vsikdar misliti tudi na kak čuten predmet, na katerem se godi dejanje, ker po našem pojmovanju ni dejanja brez čutnega predmeta. Da govorimo torej določneje, recimo: kjer nahajamo v pesništvu delujoče predmete, tam vselej govorimo tudi o plastiki.

Že iz tega lahko v obče spoznamo, kaj je plastika v poeziji in na kaj je pesniku paziti, da je pesmotvor plastičen. Še bolj spoznamo važnost plastike, ako si ogledamo njen dušeslovni in estetični pomen.

Pred vsem je tukaj treba odgovoriti na vprašanje, kaj je namen poeziji. Odgovor nam je po tem, kar smo že rekli o umetnosti sploh, gotovo na jeziku.¹⁾ Kakor namreč umetnosti sploh, tako posebej poezija ne more imeti drugega namena, kakor v lepi obliki uprizarjati

¹⁾ Kaj je namen umetnostim, o tem je še mnogo prerekanja. Moderni leposlovci trdé, da je namen umetnostij v njih samih. Dasi je v tem stavku nekaj resnice, vendar je način, kako se razlaga, čisto napačen. Ker je umetnost sama sebi namen — tako učé novodobni leposlovci —, nastanejo umetniške tvorbe po slepem nagonu („instinctartig“: Nüsslein), in so torej neodvisne od vsega, kar je zunaj njih, tudi od Boga in pravosti. Proti temu pa govori resnica, da razumno bitje ne stori ničesar brez namena, in vsak umetnik je razumno bitje in v resnici mnogo misli, predno kaj počne. Drugič se mora v umetnosti predstavljati to, kar je lepo. A lepo ni nič, kar ni tudi resnično in dobro. Absolutno resnično pa je samo to, kar se ne dá uničiti, ampak je trajno, in to je le Bog in, kar iz njega izhaja, to so ideje. Zato prav uči Platon, da je lepo „sij resnice“. Kar pa se strinja z resnico, to je z božjim razumom, to je tudi dobro in s tem tudi lepo. Zato utemeljuje Aristotel v svoji retoriki (I. 9) *καλὸν μὲν οὖν ἔστιν, ὃ ἄν, ἀγαθὸν ὂν, ἢ δὲ ἦ, ὅτι ἀγαθόν*, t. j. lepo je torej, kar je kot dobro prijetno, ker je dobro. (Glej Egger, Propaed. phil. theol. str. 259.) Ako hoče umetnost biti lepa, torej umetnost v pravem pomenu, ne more biti neodvisna, ampak se mora strinjati z Bogom in pravostjo. Drugi zopet trdé, da je namen umetnostim podajati estetiškega užitka ali čustva. Torej bi bilo lepo odvisno od užitka, ker, čim več užitka — tako bi morali sklepati — tem lepša je tvorba. Toda temu nasprotuje resnica, da je lepota objektivna, ne pa samo subjektivna, kakor uči napačno Kant, s katerim se torej vsi ti leposlovci zlagajo, ker lepo je lepo, ako imamo kaj čustva ali užitka ali pa ne. (Prim. Stöckl, str. 12.) Jedino pravi namen umetnostim ni nič drugega, kakor ta, da v čutni, lepi obliki uprizarja ideje. Človek je namreč spoznavajoče bitje. A ni mu še dovolj, da resnico samo spozna, ampak hoče si jo tudi čutno utelesiti, t. j. kar z duhom vidi, hoče videti tudi z očmi. Utelesiti in sicer lepo utelesiti ideje, to je namen umetnostim in nič drugega, in vse drugo je le njihov naravni učinek. In v tem zmislu, da torej umetnost ne išče nobenega dobička, da bi komu koristila, izučila ga, izobrazila, zabavljala itd., ampak samo, da uprizori v lepi obliki ideje, le v tem zmislu se more reči, da je sama sebi namen. (Primeri Stöckl str. 151.)

ideje.¹⁾ Ker rečemo: uprizarjati, pravimo s tem, da treba čutnega predmeta, zakaj videti ne moremo, kar ni čutno.

Tu bi se nam lahko kdo pošalil, češ, saj v poeziji, ako izvzamemo dramatsko predstavo, ne vidimo drugega kakor črke in slišimo glasove, torej so črke glavni pomoček pesniškega uprizarjanja. To bi bilo seveda preveč najivno. Čutnost poezije namreč ni zunanja, torej tudi ne v črkah, ampak v naši duši. Da si to prav raztolmačimo in razjasnimo, treba nam je malo pogledati v dušno življenje.

Razločujemo namreč dvojno čutnost: zunanjo in notranjo. Po zunanji čutnosti, t. j. po čutilih, si pridobivamo podobe ali, kakor jih imenuje naš dušeslovec²⁾, nazore o zunanjem svetu, in te nazore si shranimo v svoji sprejemni zmožnosti, t. j. v domišljiji. Po notranji čutnosti pa nam je mogoče te shranjene nazore, kakorkoli hočemo, zopet obuditi, ako nam niso izginili iz spomina. Ta notranja čutnost je za poezijo toliko važna, kolikor je čutna snov za umetnost sploh. Kakor se namreč opirajo druge umetnosti na zunanjo čutnost, t. j. na čutila, tako se opira pesništvo na notranjo, zlasti na domišljijo.

V domišljiji je shranjena čutna snov, s katero uprizori poezija svoje ideje. Ta čutna snov ni nič drugega, kakor one podobe, oni nazori, predstave o zunanjem svetu, ki spé v domišljiji. Kakor hitro pa izrečemo bodisi v duhu ali z jezikom besedo, ki zaznamljuje kako čutno reč, takoj se vzbudi v duši odgovarjajoča ji predstava. Na ta način postane tudi netelesna beseda nekako čutna. Pri pesniku je torej vse na tem, da vé vsaki misli najti primeren čutni izraz, to je primerno predstavo. Zato govori

¹⁾ Primeri Stöckl, str. 285.

²⁾ Glej Lampe, Dušeslovje str. 234.

Gottschall¹⁾ prav: „Alles Dichten ist ein rasches glückliches Wählen der Begeisterung.“ V tem čutnem izražanju mislij, s katerimi se obudé primerne podobe v naši domišljiji, je drugi važni sled plastike v pesništvu, t. j. čutnost predmeta. In če pravi Gottschall: „die künstlerische Idealität des Wortes ist seine Sinnlichkeit“²⁾, rekli bi lahko mi: plastičnost besede je njena čutnost, ker v tem se kaže umetnost pesnikova, da vé čutno, plastično govoriti in predstavljati, iz tega izvira čar, „pointe“, ali kakor ga Nemeč imenuje „Duft“, poetiškega govora, ali po Ciceronu „verborum lumina“. Seveda ne moremo zatajiti in prikrivati, da nima poezija tolikega čutnega upliva na nas, kakor druge umetnosti, ki se opirajo na zunanjo čutnost. Vendar to ni taka nesreča, že zaradi tega ne, ker umetnostim ni čutnost duša, ampak ideja ali misel, katero umetnik izraža. Zakaj prav ta misel nas v prvi vrsti zanima ali prevzame, da se zamaknemo v umetniško delo ter iz njega, rekel bi, beremo. Pa še brez tega je poezija tudi gledé na čutnost v dvojnem oziru na boljšem mimo drugih umetnostij, in ta njena prednost je utemeljena prav tam, kjer tiči njena slabost.

Poglejmo natančno, kake nam predstavljajo druge umetnosti predmete. Ali nam jih predstavljajo v vsej svoji možni delavnosti? Ne, temveč le v tej ali oni. Tako n. pr. nima izklesani kip izraza, ki je v živem očesu, naslikana podoba nima besede ali govora itd. A poezija nam predstavlja čeprav duhovno, vendar popolno in živahno delavnost človekovo, misli in besede njegove, ter s tem daleč prekaša vse druge umetnosti. Čutna jasnost in izrazovitost je zaradi tega v poeziji najobilnejša in najtočnejša in sicer je tem večja, čimbolj se je s čutnimi izrazi vzbudila domišljija. (Dalje.)

¹⁾ Glej Gottschall Poetik, I. str. 136.

²⁾ Idem str. 42.

Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Košana ni nikakor tako imeniten kraj na tem božjem svetu, da bi bilo potrebno o njej pisati debelo knjigo. Če pa povem tukaj nekaj malega o njej, ni mi treba prositi odpuščanja nikogar zaradi tega.

Vsa košanska župnija je položena v široko, a ne nizko dolino. Na severu se naslanja na nekak hrbet, ki se vleče od Št. Petra proti zapadu in ob katerem teče južna železnica; jed-

nako je tudi na drugih krajih nizko gorovje. Dolina pa ni ravna, marveč različno razsekana in razdeljena.

Središče temu kraju, ki ga lahko pregledaš tudi iz železničnega voza, ako se voziš od Št. Petra proti Trstu, je Dolenja ali prava Košana z župno cerkvijo. To vam je navadna kraška vas, srednje velika, s precèj lepimi hišami, med katerimi lahko spoznaš župnišče.

Vas se vidi lepa, od katere koli strani jo pogledaš; častitljiva cerkev povzdiguje lepoto, četudi ni sama na sebi lepa zgradba.

Cerkev je pač v vsakem kraju najzanimivejši predmet za ogledovanje. Košanska župna cerkev, zgrajena v podobi križa, 32 m dolga, in 22 m široka, nima niti po obliki niti po veličini posebnih znakov. A jeden del je v cerkvi, ki je vreden, da si ga prideš ogledat tudi od daleč, umotvor v pravem pomenu: ta je veliki oltar. Treba si je pa ogledovati oltar sam ob sebi, zakaj vse drugo bi te bolj motilo kakor veselilo; oltar je kakor zelenica v puščavi, in se nič prav ne vjema z okolico. Pa je tudi nekaka posebnost. Ves oltar je iz lepega pisanega marmorja izdelan soglasno po vseh svojih delih. Posebno lep je tudi tabernakel. Nad vratci sta dve angelski glavici, ki se tako ljubeznivo poljubljata, da se nehoté nasmehneš umni misli umetnikovi. Na oltarju vidiš v primerni razvrstitvi petero kipov iz belega marmorja, ki so vsi dovršeni umotvori. Na vrhu stoluje sveti Štefan, mučenik, papež od l. 253. do 257. po Kr. Veličastvo, najvišja duhovska oblast in udanost do Boga odsevajo na njegovi postavi. Za marmornim vencem, ki je okrog njega, razprostirajo se kovinski žarki na vse strani. Ti žarki se mi ne zdé prvotno delo. Na desnici papeževi stojita Leon Veliki in sv. Ambrozij, na levici pa sv. Avgustin in sv. Hijeronim. Vsi imenovani štirje kipi so mojstersko izdelani, in narejeni tako značilno, da se kmalu spozna dotični svetnik.

Ob prvem pogledu spozna prijatelj umetnosti, da tega oltarja ni delal navaden izdelovalec cerkvenih stvari, ampak pravi umetnik, ki se je oziral vseskozi na pravila umetnosti. Prav zato osupnemo, ko pridemo prvič pred košanski veliki oltar. Kakor mi je sporočil gospod župnik, prinesli so oltar iz Benetek. Ali so ga tam dali napraviti, ali so ga samo kupili ob ugodni priliki, kdo to vé. Ko so ga videli zvedenci ob času, ko so delali mimo železnico, cenili so ga menda na 12.000 gld., kar se tudi meni nikakor ne zdi previsoko. Neizrekljivo dobro dene domoljubnemu srcu, da najde v samotnih krajih spomenike prave, dandanes take redke umetnosti.

S tem smo pa tudi videli že vse, kar ima cerkev znamenitega, zakaj slike, kar se jih vidi, in stranski oltarji niso nad navadno vrlino naših cerkvenih izdelkov.

Kdaj je bila neki zgrajena ta cerkev? Težko je reči kaj zanesljivega. Leta 1883. je sedanji gospod župnik in znani pisatelj Matija Torkar vso cerkev prezidal in podaljšal. Pod oltarjem presvetišča je vsekana letnica 1659, pri nekdanji zakristiji pa 1656. Vsekako so v oni dōbi

cerkev predelovali. Morda — in jako verjetno je — so v oni dōbi dobili tudi veliki oltar iz Benetek. Iz iste dōbe ima tudi župnišče dve letnici, 1647 in 1655. Tedaj je bil župnik Ivan Rampeli, ki je kot vešč stavbar mnogo storil za cerkev in župnišče.

Obširna zgradba je župnišče; zlasti gospodarski oddelek je urejen pripravno. Vsa zgradba spominja prejšnjih boljših časov, ko je bilo v hlevih in na kaščah dovolj blaga. Med drugimi zgradbami omenjamo še neki stolp, ki je poprej spadal k cerkvenemu ozidju, a sedaj ni več niti cerkvena last. Cerkev je bila v turških časih močno utrjena zoper sovražnike. Tukaj ob cerkvi je bilo tudi že nekdanj pokopališče, zaradi tega se imenujejo tukajšnji naseljenci „Britofci“.

Mnogo stvari nam kaže, da so bili nekdanj tukajšnji prebivalci v tesni zvezi z laškimi sosedi. Ne samo laške besede v sicer lepi košanski govorici, ne samo veliki oltar, ampak tudi zlati beneški denar, ki se je našel semtertje med starim zidovjem, priča, da so semkaj zahajali ptujci. Do leta 1833. je bila Košana, kakor je znano, pod tržaško škofijo, v davnini pa je bila skoro gotovo neposredno pod oglejskimi patrijarhi, saj je od te strani dobil Kras oznanjevalce krščanske vere.

Košanska župnija ima veliko prebivalcev, nad 3.400, a domača tla nikakor ne morejo prerediti vseh. Zato si iščejo zaslužka pri železnici, v Trstu, na Reki, kjer delajo kot težaki. Veliko jih hodi po zimi v šume na Hrvaško. Ljudem se kmalu pozna, da imajo opraviti s ptujci. Večinoma so spoštljivega vedenja. Polja nimajo veliko, zato jim poljski pridelki ne zadostujejo; pač pa imajo dokaj sadnega drevja in tudi trta jim rodi znano „vremščino“. Toda dobro mi je pripomnil gospod župnik, da je ta „vremščina“ vedno le „revščina“. Ljudje namreč nečejo opustiti stare navade, da ne bi mošta pustili najmanj štirinajst dnij v bēdnu. Ko se tako do cela izkuha in tudi izhlapi, ostane jim kiselkasta rdeča voda, ki se jim okrog svetega Petra navadno zbersi. Tudi živinoreja si ne more pomoči, dasi imajo Košanci dobre senožeti. Seno namreč zvozijo in prodadō večinoma v Trst. Jednako prodadō tudi druge pridelke, da si pridobē denarja za davke in pa za — kavo. Kavo imenujejo košanski možje „hišni mir“, ker ž njo potolažijo svoje ženske in mamke. Doma živē borno, „polenta“, zelje in korun so njih hrana, kakor po največ krajih na Notranjskem. Ako je slabo, morajo biti zadovoljni tudi s „fermentinovim“ močnikom in kislo repo. Celō zabelo morajo včasih pogrešati, če so namreč svoje ščetinarje prodali v Trst ali pa jih prehitro doma „pospravili“.

(Dalje.)

Književnost.

Ogled po bolgarski književnosti.

(Spisal Fr. Kovačič.)

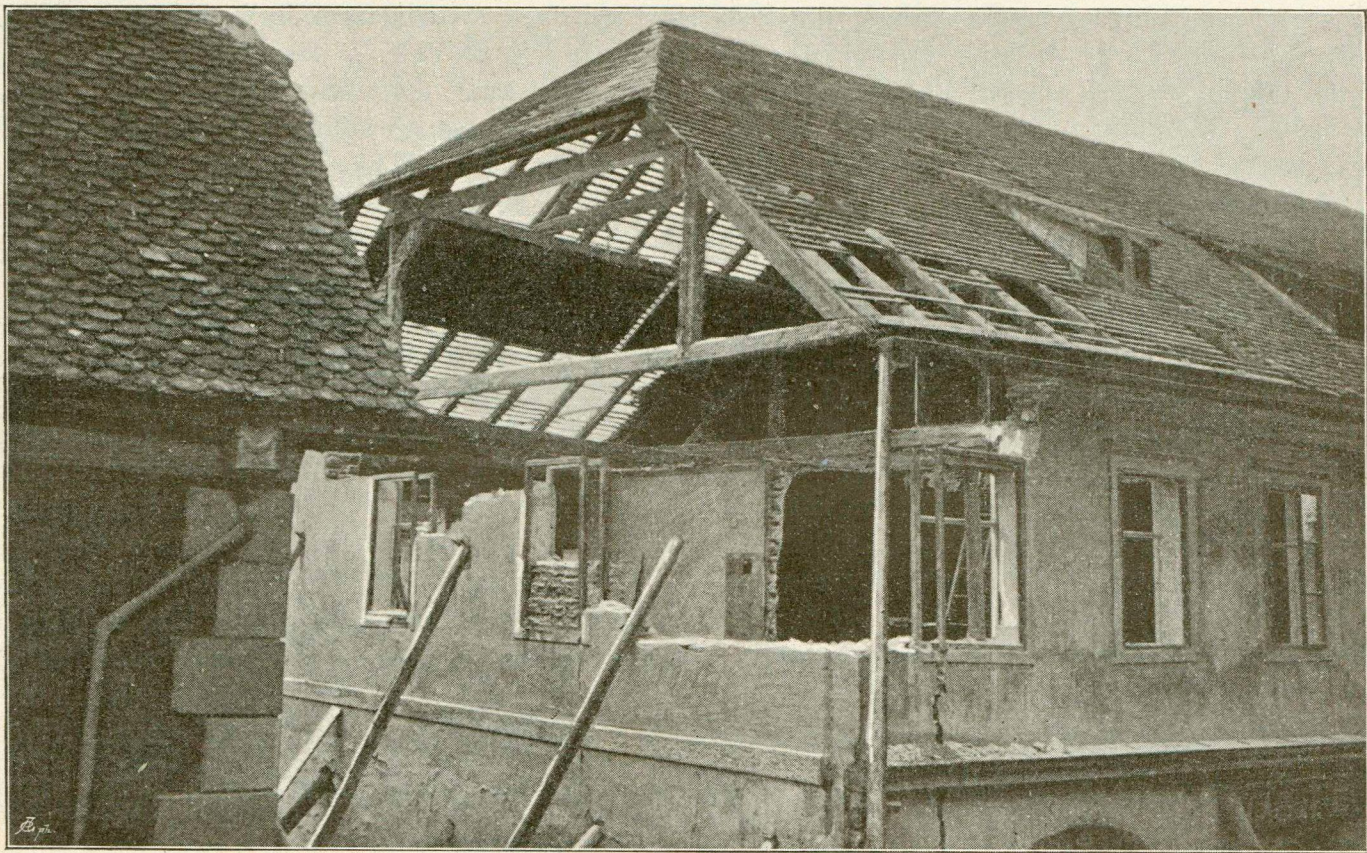
(Dalje.)

Cerkveno-politična borba je imela dobre in slabe nasledke; dobre, ker so se Bolgarji otresli neznosne grške mōre, slabe pa, ker je ta boj mnogo škodoval verstvu na Bolgarskem. Zaradi dolgotrajnega strastnega boja je zavednim Bolgarjem omrzela vera in cerkev, prosto ljudstvo pa je že tako bilo v verskih rečeh jako zanemarjeno. Nekateri so cerkev imeli le še za politično sredstvo, drugi so

pa postali popolni brezverci, in evropski liberalizem se je jel mogočno širiti v bolgarskem slovstvu.

L. 1872. je turška vlada storila kraj cerkvenemu prepiru, ker je Bolgarjem dala samostalni eksarhat. Grški patrijarh je zaradi tega izobčil bolgarsko duhovščino in njene pristaše, toda za njegovo izobčenje se ni nikdo zmenil.

Tako se je Bolgarjem po dolgem in trdnem boju izpolnila jedna želja; sedaj je pa prišlo na vrsto politično vprašanje. V ptujih deželah so se javljali bolgarski časniki skrajno liberalnega in revolucionarnega duha. Doma pod turško vlado se pač

Ljubljana po potresu: Na šempeterski cesti. (A. Beer.)

ni smelo kaj takega tiskati, tem bolj se je pa že tiskalo v sosednih deželah.

V Belgradu je že l. 1860.—62. Jurij Stojkov Rakóvskij¹⁾ († 1867) izdajal radikalni „Dunavski Lebed“ (labud), pozneje pa (1864) v Bukareštu „Budustnošč“ (bodočnost). Od leta 1866.—69. je ravno tam izdajal J. Kasakov „Narodnost“; od l. 1870.—72. pa Ljuben Karavélov „Svobodo“ in l. 1873.—74. „Nezavisimost“. Bolj konservativnega značaja je bilo „Otečestvo“ (domovina) 1864 do 1871. Celo dva humoristična časnika sta se pojavila: „Tupan“ (boben) in „Budilnik“. — Jeden izmed najboljših in najbolj priljubljenih časnikov je bila

„Makedonija“, katero je izdajal Petko Rajčov Slavejkov od l. 1867. v Carigradu. Kolikor je bilo možno pod turško vlado, obravnaval je vsa vprašanja narodnega življenja, zlasti se je trudil vzbuditi tudi macedonske Bolgare in je zato večkrat prinašal članke v macedonskem narečju in z grškimi črkami, ker macedonski Bolgarji vsled grškega pritiska niso poznavali cirilice. — Omeniti še treba dva manjša časnika Balabanova v Carigradu: „Čitalište“ in Věk, in pa „Učilište“ B'lskova v Bukareštu.

V tem času so se med zahodnimi Slovani snovala književna društva — „Maticice“ in tudi dva macedonska Bolgarja — poznejši ruski konzul Petkovič in menih Natanael — sta izkušala l. 1852. v Petrogradu ustanoviti slično bolgarsko društvo. Pridružili so se jima hitro bogati bolgarski trgovci

¹⁾ Tako se je sam podpisaval, sicer je pa njegovo pravo ime Sava Georgiev R.

na Dunaju, v Odesi in v Carigradu, toda krimski boj je razbil vse te osnove. Pozneje (1857) se je v Carigradu ustanovilo prvo bolgarsko književno društvo „Knjižovna občina“, ki je izdajalo dobro urejevan nepolitičen časnik „B'lgarski Knjižnici“ (l. 1858. do 1862.). Uredniki so bili: D. Mutjev, J. Bogoev, G. Krstjovič in Stojanov Burmóv. Zaradi neugodnih razmer je to društvo v kratkem zaspalo.

Šele leta 1869. se je v Braili ustanovilo novo književno društvo „Knjižovno Družestvo“, ki je izdajalo list „Periodičesko Spisánie“. To je najboljši bolgarski list iz prejšnjih let. V njem se nahajajo dragoceni članki zgodovinski, narodopisni in jezikoslovni, književna poročila, narodne povesti in pesmi, potopisi itd. Predsednik tega društva je bil profesor Drinov, tajnik pa Vasil D. Stojánov, ki je v Pragi dovršil svoje nauke ter v čeških listih marsikaj zanimivega napisal o svoji domovini.

Vse slovstveno delovanje te dôle se je razvijalo v časnikih in se je pečalo najbolj z dnevnimi vprašanji. Knjig iz te dôle je malo, kar je tudi naravno, ker so časniki vse moči potegnili náse in ker je število bralcev še bilo prepičlo, da bi se mogle razpečati večje knjige. — Bolgarji, pisatelji in bralci, so bili preveč raztreseni in brez pravega duševnega središča. Knjige, ki so v ptujini izšle, ostale so turškim Bolgarjem večinoma neznane.

Tudi časniki so se vzdržavali le malo časa, ker so bile razmere sila neugodne. Bili so raztreseni po vseh štirih vetrih, a razlikovali so se močno ne le po jeziku, ampak tudi po vsebini. — Časniki, ki so izhajali v turškem cesarstvu, niso mogli in smeli razmer popisovati po pravici in zagovarjati pravih koristij svojega naroda. Če so hoteli imeti mir, morali so se klanjati vladi in jo hvaliti tudi za največja nasilstva. — Človeka smeh sili, kako ti časniki hvalijo „modro in presvetlo vlado“, ki „neprenehoma skrbi za blagor svojih podložnikov“ in pod katere „sijajno senco“ uspeva omika bolgarskega naroda.¹⁾

— V cerkveno-političnem prepiru so vendar imeli prostejše roke in so vsaj tu opisovali reči tako, kakor so bile v resnici, ali pa še huje.

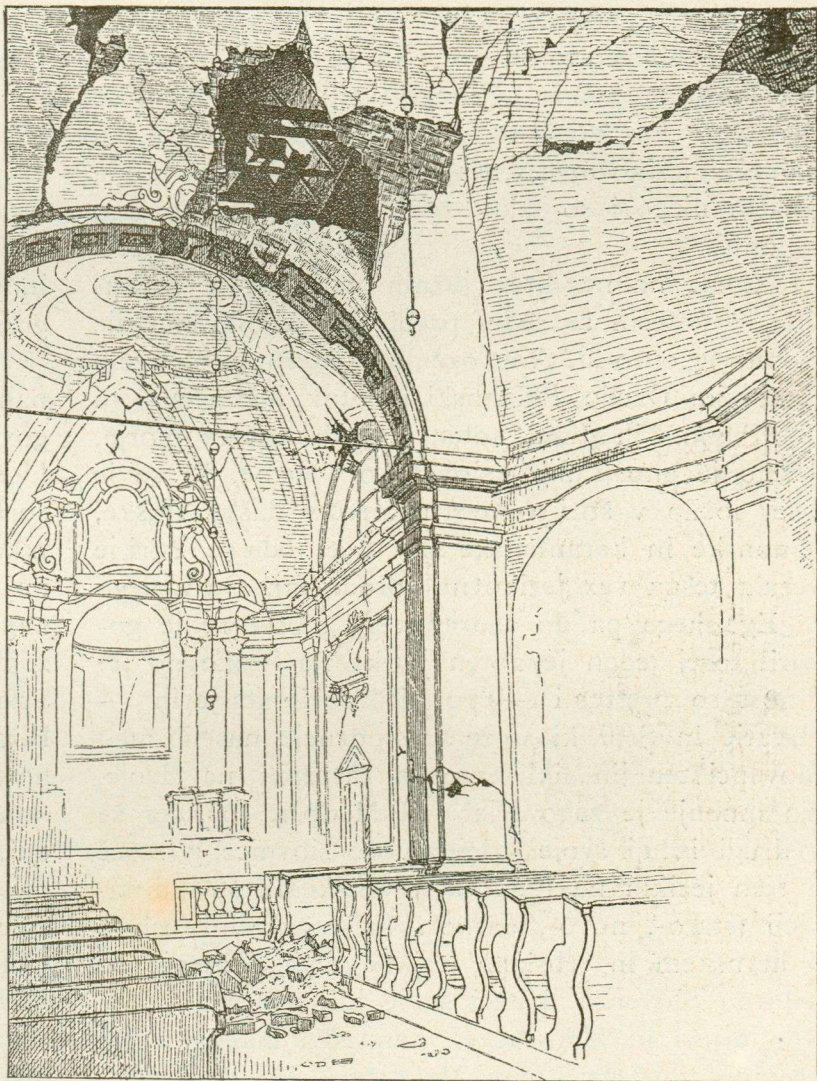
Tudi kakega skupnega načrta niso imeli. Jedni (kateri so v ptujini izhajali), so naravnost priporočali upor, drugi so hvalili turško vlado in o vstaji ničesar niso hoteli slišati. Razlika med njimi se je kazala tudi v tem, da so uredniki bili različno izobraženi. Nekateri so se v ptujini na višjih šolah izgubili, drugi pa še ljudske šole niso videli.

¹⁾ Pypín u. Spasovič I. 158.

* * *

Dasiravno se je v tej dôle vse slovstveno delovanje vrtelo največ krog cerkvenega, političnega in šolskega vprašanja, vendar se je tudi pesništvo in sploh leposlovje jelo razvijati v petdesetih letih.

Posebno priljubljen kot pesnik iz te dôle je že omenjeni P. R. Slavéjkov. Rodil se je l. 1825. v Trjavni. V šolo ni hodil nikdar, vendar si je pridobil precejšno omiko. L. 1852. je prvič izdal svoje pesmi in kmalu potem „Basnenik“ (pesmarica), s katerimi je hitro prišel na glas pri svojih rojakih.

Župna cerkev v Vodica h po potresu. (Narisal G. Porenta.)

L. 1857. se je preselil v Carigrad in je ondi izdaval satirične koledarje, s katerimi se je jako prikupil bolgarskemu občinstvu. — Že prej smo omenili, da je izdajal tudi list „Makedonija“, ki mu je bil večkrat zaplenjen in naposled mu je turška vlada celo prepovedala izdajati kakoršen koli časnik.

Zapisal je več narodnih pesmij, popisal narodne običaje in sestavil nekoliko zgodovinskih člankov. — V pesmih posnema novogrško umetno in narodno bolgarsko pesništvo. Pesmi njegove so večinoma ljubavne in satirične, nekaj jih opeva tudi narodne junake. (Dalje.)

Razne stvari.

Poglavje iz zgodovine jugoslovanskih jezikov.

(Priobčil J. D.)

Pod tem naslovom je spisal slavni slovanski učenjak prof. dr. V. Jagić v zadnjem zvezku svojega zbornika „Archiv für slav. Philologie, B. XVII.“ str. 47—87. tudi za nas Slovence zelo zanimivo razpravo, katero je prej predaval v letnem tečaju 1894 na dunajskem vseučilišču. Govori v njej o naselitvi Jugoslovancev po njih sedanjem ozemlju. Naš narodni ponos bi utegnil biti skoro nekoliko razžaljen, ker popolnoma pobije Jagić trditve naših največjih jezikoslovcev, Kopitarja in Miklošiča. Toda dokazi njegovi so tako trdni, da se jim moramo ukloniti.

Gledé na naselitev južnih Slovanov v pokrajine, v katerih še sedaj prebivajo, je bilo mnenje Kopitarjevo to-le: Vse ozemlje, katero je obsegalo Panonijo, Dacijo, Balkanski polotok, južno-vzhodni del Planinskih dežel noter do Jadranskega morja, zaselo je eno samo „slovensko“ pleme, ki se je sicer ločilo v štiri rodove, namreč v daške, traške, panonske in karantanske Slovence, toda vse štiri je vezala tesna vez jezikovne sorodnosti. Od Črnega in Egejskega pa do Jadranskega morja se je govoril torej jeden jednoten jezik. To jezikovno jedinstvo so pretrgali — po mislih Kopitarjevih — Hrvatje in Srbi, ki so se šele pozneje naselili med Slovenci ter jih liki zagozda razcepili na dvoje. To mnenje je zagovarjal tudi Miklošič in sicer še v drugi izdaji svoje primerjajoče slovnice, govoreč o treh jezikih na jugu: o slovenskem s štirimi narečji (staro-, novo-, daško-, bulgarsko-slovensko), o hrvaškem in srbskem jeziku. Jagić omenja še jednega Slovence, kateri se je bil pridružil trditvi Kopitarjevi in Miklošičevi, namreč mladega, a žal prerano umrlega Lovra Mahniča („Pripis Lovro“ Šenoine povesti), ki je kot kraljevi učitelj oseške gimnazije l. 1863. v gimnazijskem izveščju pisal o razmerju jugoslovanskih jezikov proti staroslovenščini in med seboj ter trdil, da sta si novoslovenščina in bolgarščina sorodni zaradi rabe polglasnikov, češ da imajo le Bolgarji in Slovenci motne ali šibke samoglasnike. Mahnič odgovarja Jagić s tem: motni ali šibki samoglasniki ne morejo biti merilo sorodnosti, in sicer zato ne, ker je dognano, da so take samoglasnike imeli tudi Hrvatje in Srbi do 14. stoletja, Rusi pa jih imajo še sedaj; potemtakem bi bili vsi prav tako tesno sorodni. Kopitarja in Miklošiča pa zavrača Jagić tako-le: stara

slovenščina in stara cerkvena slovenščina nikakor ne moreta tvoriti jedne jezikovne skupine.

V brižinskih spomenikih se nahaja mnogo oblik, ki so različne od oblik stare cerkvene slovenščine; ti spomeniki so torej odsev narodne stare slovenščine, ali vsaj jednega narečja stare, narodne slovenščine. Take različne oblike so n. pr. gledé na glasniški skupini *šl* in *žd*. Kjer rabi v X. stol. stara cerkvena slovenščina *šl*, govorili so Slovenci brižinskih spomenikov *ć*, kar se je pisalo s *k*, n. pr. Moku, uzemogoki, na pomoki. *Žd* stare cerkvene slovenščine so izgovarjali kakor *j* (morda se je pred njim čul zobni glasnik), n. pr. *tige* (= tižde); nosnik *ę* je že takrat bil *o*, n. pr. uzemogoki, zemlo i. dr. Vrh tega se nahajajo v omenjenih spomenikih pravi slovenizmi: svetemu, nepravdnega, mega, poleg: inoga, mnogoga; acc. pl. in gen. sing. na *e*: greche, gresnike, poleg starega gen. na *i* = *ы*, moki.

Do prej omenjene trditve, da so karantanski in panonski kakor tudi daški in bolgarski Slovenci govorili jeden jezik, privédli so Kopitarja in Miklošiča sami bizantinski povestničarji, Prokopij, Jornandes, Konstantin Porfirogenet, ki pa niso imeli nikakega slovanskega jezikoslovnega čuta ter so kar na debelo vse rodove, prihajajoče od VI. stoletja naprej čez Dunav proti jugu in zahodu, imenovali z jednim skupnim imenom *Σκλαβηγοί* (Prokopij), Sclaveni (Jornandes) za narodno ime: *Словѣне*. Bizantinci pa s tem skupnim imenom nikakor niso hoteli trditi, da so vse one trume Slovanov jeden sam rod. Čisto nejezikoslovno in silovito postopa oni, ki iz jednega imena, katero nadevlejo povestničarji vsej množini na jug prodirajočih Slovanov, sklepa, da so imeli jeden jedin jezik. Da sta Kopitar in Miklošič to vendar-le storila, je mnogo kriv do sita navajani Konstantin Porfirogenet s svojo znano pripovedko, da sta se med južne Slovane precěj pozneje, šele za cesarja Herakleja, preselila dva nova slovanska rodova, *Χρωβάτοι καὶ Σέρβλοι*, ki torej po mnenju Konstantinovem nista bila v nikaki zvezi z onimi trumami Slovanov, ki so v VI. stoletju prihrule z besarabskih in rumunskih planot doli proti jugu. Kopitar in Miklošič sta carigrajskemu povestničarju verjela prav do črke, in v tem sta se motila. Danes je kritika Porfirogenetovo pripovedko vrgla v kot. Danes nihče več ne dvomi, da so oni Slovani, katere Konstantin imenuje Hrvate in Srbe, bili prav tako v onem velikanskem toku južnih Slovanov, ki se je od VI. stoletja naprej pomikal preko Donave noter do Jadranskega morja in južnih Planin. (Dalje.)

Izlet ob Dunavu.

„Dom in Svet“, ki si je stavil nalogo, seznanjati rojake ne le z domačijo, temveč tudi s ptujino, odmeri morda tudi skromnemu mojemu spisu malo prostora. — Mesto Krems ob Dunavu slavi letos 900letnico svojih meščanskih pravic; glavna proslava je bila v dan 15. velikega srpana. Mnogo Dunajčanov se je odpeljalo tje s posebnimi vlaki; tudi jaz sem se pridružil „planinskemu društvu“ ter se ž njim odpeljal dné 14. na večer z Dunaja. V Kremsu so nas slavnostno sprejeli z godbo. Prenočivši v mestu, šel sem drugo jutro s tovarišem na pot, da si ogledam nekatere znamenite kraje. Iz Kremsa sva šla skozi bližnje mesto Stein, ki ima veliko kaznilnico in lično mestno cerkev, ob Dunavu ter dospela v pet četrt ure v Dürrenstein. To malo mestece je jako znamenito; vhod mu je skozi na pol razpala vrata v nekdanjem obzidju; takoj na to zapaziš ob desni ostanke zidovja nekdanj velike samostanske cerkve; a ne daleč naprej je lepo, grajščini podobno poslopje nekdanjega avguštinskega samostana z lepo, v baročnem zlogu zidano in opravljeno cerkvijo. Poleg cerkve je grajščina kneza Starhemberga. Mesto ima še mnogo starinskih hiš. Na hribu nad mestom je le malo ostankov zidovja onega gradú, v katerem je bil „levosrčji“ angleški kralj Rikard I. 1193. nekaj časa ujet, ko se je vračal iz križarske vojske preoblečen skozi dežele avstrijskega vojvode Leopolda VI., s katerim se je bil sprl pri obleganju in premagi Akkona. Plezal sem nekoliko časa po skalovju onega hriba, od koder je lep razgled na Dunav, pa močan dež naju je zavrnil v mestece. Ko je zopet solnce zasijalo, vrnila sva se do Steina, šla po novozgrajenem železnem mostu čez Dunav v trg Mautern ter na uro oddaljeni hrib, na katerem se dviga velik in ponosen samostan Göttweih, l. 1072. ustanovljena posest benediktincev. Samostan je obsežno čveterokotno poslopje, začetkom prošlega veka na novo sezidano; cerkev jedna najkrasnejših stavb v baročnem zlogu, kar sem jih videl. Veliki oltar je mnogo vzvišen od ladije; pod njim je kripta v gotskem zlogu, ondi tudi nagrobni spomenik ustanovnika, passauskega biskupa Altmanna. — Od samostana je krasen razgled daleč v dunavsko dolino in okolico. V samostanski kleti

sva pokusila še dobro vinsko kapljico; da bi si ogledala znamenito knjižnico in druge zbirke, ni nama dopuščal čas, ker sva hotela biti pravočasno na lokalni železnici, da bi se ž njo vrnila v Krems. Da bo imel vlak pol ure zamude ter da bo prenapolnjen, da bomo morali vsi mnogoštevilni potovalci še ostati in čakati vlaka iz Kremsa, nisva mogla vedeti, sicer bi bila izvestno porabila ono uro čakanja. No, ob takih prilikah treba potrpljenja. Došla sva še vedno prav k velikemu sprevodu v Krems. V tem slavnostnem sprevodu, ki je šel po glavnih ulicah mesta, razkazovala se je v glavnih momentih zgodovina mesta. V lepih velikih skupinah in krasno opravljenih slavnostnih vozéh so se kazali Germani in Rimljani, katerih dežele so se ondi mejile; Nibelungi, ki so se po Dunavu vozili k hunskemu kralju Etzelu, kakor nam opisuje nemška junaška pesem; sv. Severin in njegov učenci, ki so v teh krajih učili in širili krščanstvo; križevniki, katerih spominja v okolici mnogo pravljic; Švedi, ki so mesto oblegali in vzeli l. 1645., in iz katerega so jih Avstrijci z velikimi naporji zopet pregnali; Francozi, ki so leta 1805. in l. 1809. gospodarili v mestu, in katere so v bližnji okolici, pri Loibenu, slavno premagali Avstrijci in Rusi. Razven tega so predstavljali tudi kupčijo in obrt, rudokopstvo in pivovarstvo. — Sprevod, ki je bil iz kakih 200—300 oseb, spremljalo je več godb. Obleke in oprave so bile lepo in zgodovinsko izvršene; vozovi bogato okrašeni, v obče slavnost lepa in primerna. Občinstva in gledalcev je bilo na tisoče; prihiteli niso le iz obližja, temveč tudi iz oddaljenih krajev, cenili so število ptujcev ta dan nad 30.000. Slavnosti v spomin 900letnice se vrše skoro teden dnij, a ta dan so bile na vrhuncu. — Po sprevodu sva si ogledala še mesto, po čegar ulicah se je ljudstva kar trlo. Mestna cerkev je krasna stavba, ki ima zlasti mnogo lepih oltarnih slik od slovečega rojaka, slikarja „kremskega“ Schmidta. — Piariska cerkev je na malem hribu sezidana; nanj vodijo odprte in poleg teh v hodniku krite stopnice. Stavba je jako znamenita v gotskem zlogu, žal, da veliki oltar kviri ves utisek, ki ga cerkev dela; tako nevkusno, baročno, v barvah in zlatu široko sestavljenega nastavka doslej še nisem

zasledil nikjer; dasi žal opazujemo le prevečkrat, da se ne ozirajo na jednotnost zloga pri cerkvenih stavbah.

Krems je imel nekdanj tudi dominikanski samostan, katerega je odpravil cesar Jožef. Nekdanjo cerkev so predelali deloma v žitnico, deloma v gledališče. — Razven tega ima mesto več znamenitih hiš, kipov in spomenikov, tudi na novo zidano židovsko sinagogo; na mestu nekdanjih utrdb lepe nasade in izprehajališča, in ondi tudi večje število novih ličnih stavb. Blizu kolodvora je ograjeni „slavnostni prostor“, vanj vodijo srednjeveška vrata (opomnim naj, da je v Kremsu in v Steinu od nekdanjih utrdb ohranjenih še več mestnih vrat, — po vzgledu teh so postavili ondi take za vhod); v njem je ve-

lika produkcijska in plesna dvorana, ogromni prostor za razveseljevanje pod nebom in za restavracijo, ter mali posnetek dunajskega Pratra: panorama, streljišče, karuselj in jednaka zabavišča. Ljudstva je bilo oni popoldan tam na tisoče, gledalcev pri javni telovadbi ali pa šetalcev in poslušalcev raznih godb, ki so svirale ondi na mnogih krajih.

Kmalu je došel večer in čas odhoda na Dunaj.

Ob kratkem sem načrtal ta spis, deloma v spomin slavnosti in zvršenega izleta, da tako čitatelje seznanim z onimi kraji in prireditvami, deloma, da bi vzbudil zanimanje za potovanje in spoznavanje drugih mest in krajev med Slovenci, zlasti med dijaštvom. *Prostoslav.*

Nekatere narodne vraže pri Hrvatih.

Hrvatje denejo na „badnjak“, t. j. dan pred božičem na mizo slame, denarja, vsakovrstnega žita in sočivja; to pokrijejo z belim prtom in tako pusté do sv. treh kraljev. To pa delajo zato, da bo pri hiši denarja in hrane.

Da bodo kokoši bolje nesle, dajejo jim na božič pred zoro v obroču pšenice.

Kdor hoče biti celo leto zdrav, ta se mora na novo leto pred zoro pri studencu umiti.

Ako na Florijanovo deži, bo ono leto mnogo ognja.

Dan pred sv. Ivanom Krst. „Ivanjem“ idejo po ivanjske rože; vsakdo si izbere svojo in jo dene na rešeto; in kogar roža je do jutra najbolj zvenela, ta bo umrl najprej.

Da neomožena dekleta že naprej spoznajo svoje ženine, postijo se celi dan pred svetim Andrejem; ker ako ni deklica celi dan nič jedla niti pila, prikaže se ji ženin v sanjah.

„Lucijin stolček.“ Kdor hoče delati Lucijin stolček, mora vstati na Lucijino o polnoči, zamesti kruh, speči ga in potem ta kruh jesti. Ko je vse to storil, začne delati stolček, kateri ima tri noge; dela ga dvanajst dni, tako, da vsak dan nekaj napravi na njem; dodelati ga mora ravno do polnoči. O polnoči si vzame ta stolček in se postavi pri velikih cerkvenih vratih; ko pri povzdigovanju stopi na stolček, vidi vse čarovnice, ker so vse s hrbtom obrnjene k oltarju. Ako ga pa zapazijo, mora hitro vzeti stolček in bežati, da ga ne ulové, ker sicer

bi ga raztrgale; imeti mora tudi malho in v njej rezane slame „sečke“, in njo mora vedno za seboj metati, dokler ne ubeži v katero hišo.

Da ti čarovnice ne škodijo, moraš vsakrat sezuti najprej levi čevelj in potem šele desni, in ravno tako tudi obuti.

Kdor pomladi najprej ugleda črnega metulja, temu bo nekdo v rodu ono leto umrl.

Ako pomladi neomoženo deklo ugleda najprej skupaj dve lastovki, tedaj se bo ono leto omožilo; ako pa ugleda samo jedno, tedaj bo moralo čakati do druge pomladi.

Ako takrat, kadar gredo k poroki, deži, bo nevesta prelila mnogo solz, t. j. imela bo mnogo slabih ur. Ako se nevesta pri poroki ne joče, ne bo srečna.

Če kokoš pri hiši poje kakor petelin, ali če je kokoš bela, bo nekdo pri hiši umrl; ako je rjava, bo ogenj, ako je črna, bo kaka druga nesreča.

Ako pes zvečer tuli, bo skoro pri hiši nekdo umrl, ker pes vidi smrt.

Ko se po mlaju prvokrat pokaže luna, gredo jo gledat izpod strehe — kdor je namreč pod streho, ta bo celi mesec zaspan — in ji kažejo denar, ali pa vsaj stresajo z denarnico, da bodo imeli celi mesec denarja.

Kdor se v petek veseli, v nedeljo se žalosti.

V. C.